

RUS DIŞ POLİTİKASINDA GÜVENLİK FAKTÖRÜ

SECURITY FACTOR IN RUSSIAN FOREIGN POLICY

Ege DEMİREL¹

Öz

SSCB sonrasında Rusya Federasyonu siyasal ve ekonomik açıdan benimsenen sosyalist düzeni terk ederek kapitalist sisteme eklenmeye ve “liberal demokratik” ülkelerle de uzlaşmaya başlamıştır. Ancak söz konusu radikal dönüşüm Rusya açısından hem iç politikada hem de dış politikada çok önemli sorunlarla karşılaşılmasına neden olmuştur. Bu noktada dış politika açısından da önemli bir değişim yaşanmıştır. Rusya, SSCB’ye oranla her anlamda (coğrafi, ekonomik, nüfus, askeri kapasite...) bir küçülme yaşamış ve bu durum dış politikaya da yansımıştır. Bir diğer değişim konusu ise güvenlik alanında olmuştur. Bu konuda özellikle bölgesel işbirliği örgütleri ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada ise Rus dış politikasında güvenlik faktörü ele alınacaktır. Öncelikle Rus dış politikasında yaşanan değişim genel hatlarıyla ortaya konulacak ve Rus dış politikasındaki güvenlik faktörü irdelenecektir. Daha sonra ise hem dış politika hem de güvenlik açısından Rusya için son derece işlevsel niteliklere haiz olan Bağımsız Devletler Topluluğu, Şanghay İşbirliği Örgütü ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü konu kapsamında ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rus Dış Politikası, Güvenlik, Avrasyacılık, Bağımsız Devletler Topluluğu, Şangay İşbirliği Örgütü, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü.

Abstract

After the USSR, Russian Federation abandoned the socialist system which adopted politically and economically, and she began to articulate the capitalist system and also reconcile herself with “liberal democratic” countries. However, this radical transformation has brought about serious problems both in domestic politics and foreign policy in terms of Russia. At this point, there has also been a significant change in terms of foreign policy. Russia has experienced a contraction in every sense (geographical, economic, population, military capacity...) compared to the USSR, and this is reflected in foreign policy. Another change has been in the field of security. In this regard, especially regional cooperation organizations are in the foreground. In this study, the security factor will be considered in Russian foreign policy. Firstly, the changes in Russian foreign policy will be outlined in general, and the security factor in Russian foreign policy will be examined. Later, the Commonwealth of Independent States, the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization which have very functional qualifications for Russia in terms of both foreign policy and security will be examined.

Keywords: Russian Foreign Policy, Security, Eurasianism, Commonwealth of Independent States, Shanghai Cooperation Organisation, Collective Security Treaty Organisation.

¹ egedemirel5@gmail.com

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması uluslararası sistemde sistemik bir değişime neden olmuştur. İki kutuplu sistem sona ermiş, süper güçlerden birisi bu pozisyonunu kaybetmiştir. SSCB'nin en önemli bileşeni olan Rusya ise, siyasal ve ekonomik bir dönüşüm geçirmiştir. Diğer taraftan Rusya, uluslararası sistemin değişen koşullarında yeni bir dış politika belirleme durumunda kalmıştır. Çünkü "Süper güç" ve "sosyalizm" ekseninde şekillenen SSCB dış politikası Rusya'nın liberal-kapitalist sisteme entegre olmaya çalışmasıyla birlikte ciddi bir değişim geçirmiştir.

Yaşanan değişim sürecinde ve daha sonrasında Rusya'nın amacı tekrar SSCB döneminde olduğu gibi uluslararası politikada etkin bir rol alabilmek olmuştur. Rusya'nın SSCB gibi bir süper güç olması yakın zamanda mümkün olmasa da Rus dış politikasında karar vericiler, bölgesel bir güç olabilmek ve SSCB coğrafyasındaki etkinliklerini tekrar sağlayabilmek için bir dış politika perspektifi oluşturmuştur. Söz konusu bu dış politika perspektifinde, önce Yeltsin döneminde özellikle Batı ile iyi ilişkilerin sürdürülmesi ve bu sayede Rusya'nın uluslararası sistemdeki ve kendi iç sistemindeki değişikliklere daha kolay adapte olabilmesi amaçlanmıştır. Rusya, bu süreçte SSCB'den kopan diğer cumhuriyetler ile Bağımsız Devletler Topluluğu üzerinden bölgesinde etkin bir pozisyon elde etmeye/önceki pozisyonunu korumaya çalışmıştır. Çünkü bu bölgedeki yeni devletlerin Batı etkisine girmesi Rusya açısından son derece büyük bir sorun oluşturacaktır. Rusya'nın bölgede etkili olabilmesi, güvenliğini sağlayabilmesi ve uluslararası politikada aktif bir rol alabilmesi için özellikle eski SSCB cumhuriyetleri kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca Çin'in de bu yeni bağımsız olan devletler ile ilişkiler kurarak daha etkili olabilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle BDT, Rusya açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir.

Diğer taraftan önce sınır anlaşmazlıkları ve bölgesel güvenlik sorunlarını çözmek amacıyla 1996'da kurulan Şanghay Beşlisi daha sonraki süreçte hem üye bakımından hem de odaklandığı alanlar bakımından genişleyerek Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşmüştür. Bu örgüt de hem Çin'i dengeleyebilmek hem de Batı'nın bölgeye yönelik politikalarına karşı durabilmek açısından Rus dış politikasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bunun dışında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü de Rusya'nın güvenlik politikasında, uluslararası politikada ve bölgede etkin bir dış politika çizgisi izlemeyebilmesini sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada ise, Rus dış politikasında yaşanan değişim ve dış politikadaki güvenlik faktörünün rolü irdelenecektir. Bu noktada Rusya'nın sözü edilen örgütler vasıtasıyla hangi amaçları olduğu ve söz konusu örgütlerin uluslararası ilişkilerde nasıl bir işleve/öneme/role sahip olduğu da ayrıca sorgulanacaktır. Çalışmanın amacı, Rusya'nın hem yakın çevresinde hem de uluslararası politikada etkili olabilmek için güvenlik politikalarından ve sözü edilen bölgesel işbirliği örgütlerinden yararlanarak daha aktif politikalar takip edebildiğini ortaya koymaktır.

2. RUS DIŞ POLİTİKASININ ANA ÇERÇEVESİ

Rusya sahip olduğu kaynaklar, jeopolitik konumu ve köklü devlet geleneği göz önüne alındığında, güçlü devletlerden birisidir. Bu tespiti açıklamak açısından Rusya'nın nitelik ve nicelik yönünden kısa bir değerlendirmesini yapmak gerekmektedir. Rusya'nın yüzölçümü açısından büyük bir alan kaplaması, sahip olduğu nükleer güç ve uzay gücü, askeri kapasitesi ve gücü, nicelik bakımından önemli ölçüdeki nüfusu, BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyelik pozisyonu, zengin enerji kaynakları ve jeopolitik konumu gibi özellikleri Rusya'nın önemli bir güç olarak değerlendirilmesinde etkili olan faktörlerdir (Derman, 2016: 285). Bu nedenle Rusya'nın hem iç politikasında hem de dış politikasında ortaya koyduğu uygulamalar, aldığı kararlar ve yürüttüğü faaliyetler

sadece Rusya'yı etkilememekte aynı zamanda başta yakın çevresi olmak üzere küresel anlamda etkiler doğurmaktadır.

SSCB'nin son döneminde Garbaçov'un başlattığı ekonomide yeniden yapılanma (perestroyka) politikası ve bu politikayı gerçekleştirebilmek amacıyla başlatılan açıklık (glasnost) politikası ile demokratikleşme süreci başarılı olamamıştır. Ancak, Rusya söz konusu politikaları ve anlayışı takip etmiştir. İlk dönemde benimsenen ABD ve Batı yanlısı politikalar Rusya'nın Gorbaçov dönemindeki politikaları izlediğine işaret eden önemli bir göstergedir. Ayrıca her iki dönemde de ekonomi politikaları aynı kişiler tarafından yönetilmiştir. Öte yandan toplumsal açıdan Rusya'nın toplumun dönüşümü gibi önemli bir sorunla uğraştığını da ifade etmek gerekir. Çünkü SSCB döneminde halkın tutunum noktası komünizm iken ve halk "süper güç vatandaşlığı" kimliğine sahipken bu durum radikal bir şekilde değişmiştir. İlk dönemde her alanda yaşanan olumsuz tablo halkı son derece derinden etkilemiştir. Rusya yönetimi ise bu durumu milliyetçilik ve din ekseninde bir tutunum noktası oluşturarak aşmaya çalışmıştır. Zaten Putin döneminde sözü edilen din faktörü Ortodoks Kilisesi ve İslam dini zemininde iç ve dış politikada öne çıkmıştır. Diğer taraftan SSCB döneminden Rusya'ya miras kalan bazı durumlar söz konusudur. Örneğin; diğer cumhuriyetlerle merkezi ekonomi kaynaklı karşılıklı bağımlılık hali ve diğer cumhuriyetlerdeki Rus azınlıklar Rusya'nın dış politikasında SSCB coğrafyasının başat önemini net bir şekilde ortaya koymuştur. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyelik statüsü, nükleer silahlar, uzay teknolojisi ve Çarlık Rusya'sı ve devamındaki SSCB döneminde de süren güçlü devlet yapısı ve nitelikli nüfus unsuru SSCB'den kalan önemli miras unsurlarıdır (Tellal, 2010: 205).

Rusya'nın ilk dönemde yaşadığı sorunları aşabilmesi ve tekrar güçlü devlet konumunu elde edebilmesi için çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler farklı adlandırmalar ile ifade edilseler de genel anlamda; Batıcılık, Avrasyacılık ve Milliyetçilik çatısı altında toplanabilir. Kuchins ve Zevelev de bu adlandırmaya yakın bir şekilde üçlü bir sınıflandırma yapmıştır. Bu sınıflandırmaya göre; dış politika akımları Batı Yanlısı Liberaller, Büyük Güç Dengeleyicileri ve Milliyetçiler şeklinde ana gruplara ayrılmıştır. Batı yanlısı liberaller grubu, Batı tipi serbest piyasa düzenini benimsemiş demokratik ülke modelini uygulayarak Rusya'nın siyasal sisteminde büyük çapta reformların olması gerektiğini iddia etmektedirler. Ayrıca Avrupa ve ABD ile de yakın ilişkilerin olması gerektiğini savunmaktadırlar. Büyük güç dengeleyici sistemini savunanlar ise; Rusya'nın iç ekonomi ve siyasal gelişmeleri ile yakından ilgili olmayan çok vektörlü bir dış politikanın olması gerektiği görüşündedirler. Öte yandan milliyetçiler, Rusya'nın uluslararası ilişkilerdeki özel önemine atfen eski SSCB cumhuriyetleri ile entegrasyondan yana tavır almaktadırlar (Kuchins ve Zevelev, 2012: 148).

Kuchins ve Zevelev Rusya'nın ulusal kimliği ve dış politika hedefleri hakkında yaşanan bu tartışmaların Rus tarihindeki 5 ana unsura dayandığını iddia etmektedirler. Birincisi, Rusya'nın büyük bir güç olduğu ve bu pozisyonunu koruması gerektiği inancı söz konusudur. İkincisi, uluslararası politika temel olarak Darvinci ve Hobbescu rekabete dayalı realizm merkezli güç politikalarının egemen olduğu bir alan olarak değerlendirilmektedir. Üçüncüsü, 300 yıl önceki Büyük Petro döneminden Putin'e ve Medvedev'e kalan miras ekonomik, teknolojik ve askeri alanlarda rakiplerinin başarılarını yakalamak için onları bazı zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Dördüncüsü, iç ekonomik ve siyasal düzenin dış politika öncelikleri ve oryantasyonu arasındaki bağlantıyı sağlayabilmek için Rus ulusal kimliğinin tartışmalı yönleri açısından nasıl tanımlanacağı ve hangi stratejilerin takip edileceği sorunsalıdır. Son olarak beşinci unsur ise; günümüzde de merkezi rolünü sürdüren ve 200 yıldan bu yana devam eden Batı liberalizminin Rusya için uygun bir model olduğu ve bu açıdan Rusya'nın hedeflerine ulaşabilmek için hangi Batılı müttefikleriyle, ne kadar yakın ilişkiler kurması gerektiği

tartışmasıdır (Kuchins ve Zevelev, 2012: 147-148). Burada ifade edilen ve idealize edilmeye çalışılan farklı görüşlerin izlerini dış politika doktrinlerde görmek mümkündür. Bu kapsamda, öncelikle bakılması gereken ilk doktrin 1993'teki dış politika doktrini.

SSCB sonrasında Rusya'nın ilk dış politika doktrini Nisan 1993'te oluşturulmuştur. Bu doktrinde yeniden yapılanan Rusya'nın dış politika vizyonuna dair bazı önemli bulgulara ulaşılabilir. Söz konusu doktrine göre; Rusya birtakım dış politika öncelikleri olan büyük bir güç olarak tanımlanmıştır. Rusya'nın birlik-bütünlüğünü ve egemenliğini koruyacağı hususu ifade edilmiş ve devletin sınırlarının (teritoryal bağlamda) istikrarının altı çizilmiştir. Yurt dışındaki Rusların haklarının korunacağı ifadesi de yine bu doktrinde yer verilen konulardandır. Ayrıca iç demokratik reformlar için dış koşulların sağlanacağına yönelik bir beyanın bulunması, Rus piyasa ekonomisinin kurulmasına yönelik uluslararası yardımların harekete geçirilmesi ve Rus ihracatçılarına yardımcı olunması gibi ifadelere yer verilmesi de son derece önemlidir. Zira burada Batılılaşma-demokratikleşme çizgisi dikkat çekmektedir. Diğer taraftan BDT ülkeleri arasındaki entegrasyonun geliştirilmesine yönelik yapılan vurgu ile SSCB coğrafyasının dışarıda bırakılmadığı görülmektedir. Bu unsurların dışında benzer sorunların yaşandığı (yani sosyalist siyasal-ekonomik düzenden liberal-kapitalist sisteme geçen ülkeler) Merkezi/Orta Avrupa ülkelerinin de dâhil olduğu yakın ülkelerle faydalı ilişkilerin sürdürüleceği ve Rusya'nın bir büyük güç olarak aktif rol almasının sağlanacağı dile getirilmiştir (Plekhanov, 2018).

1991-1996 döneminde Rusya'nın uluslararası alandaki yeni konumu bazı fırsatlar sunsa da birtakım sınırlamalar ortaya çıkarmıştır. Bu durumun dış politikaya, karar verme süreçlerine ve siyasal tartışmalara etkileri olmuştur (Jackson, 2003: 15). İki kutuplu sistemin sona ermesi sonrasında Rusya'nın Batı ile yakınlaşması bu kapsamda yeni fırsatlar olarak değerlendirilebilir. Buna karşın bölgede ortaya çıkan yeni devletlerin ve Rusya'nın yeniden yapılanması ve bölgede oluşan güvenlik boşluğu da bu kapsamda yeni sınırlılıkları oluşturmaktadır. Nitekim bahsi geçen bu durumların hem iç politika hem de dış politika bağlamında ortaya konulan doktrinlere yansımaları olmuştur.

Rusya'da genel anlamda bir değerlendirme yapıldığında ilk dönemde Batı yanlısı politikanın benimsendiği ve bu durumun Atlantikçilerin üstünlüğü olduğu söylenebilir. Fakat 1990'lı yılların ortalarından itibaren söz konusu politikalar sorgulanmış ve Primakov'un Dışişleri Bakanlığı görevine gelmesinin ardından Avrasyacılar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu noktada Avrasyacılık kanadına jeopolitik perspektiften bakıldığında, ABD hegemonyasına karşı bir oluşum şeklinde yorumlamak mümkündür (Tellal, 2010: 204). Primakov'a ve Avrasyacılık akımına değinmişken bu noktada "Yakın Çevre" kavramına/politikasına bir parantez açmak yerinde olacaktır. Zira Primakov ve Avrasyacılık akımı açısından "Yakın Çevre" kavramı/politikası anahtar bir role sahiptir.

Gerek yüzölçümü bakımından dünyada birinci sırada bulunması gerekse bulunduğu konum açısından Rusya'nın yakın çevresini dış politikada ilk sıraya yerleştirmesi anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü yakın çevresi jeopolitik konum, güvenlik meselesi ve enerji güvenliği dikkate alınırca oldukça kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca belirtmek gerekir ki; Rusya SSCB'nin dağılması sonrasında ortaya çıkan devletleri öncelikle askeri, siyasal ve ekonomik bakımdan etkisi altına alabilme amacıyla "yakın çevre doktrinini" geliştirme ihtiyacı duymuştur. Bu politika ile Rusya hem kendi bölgesinde etkin bir güç olmayı amaçlamakta hem de bu durumu Batı ile ilişkilerinde bir denge unsuru olarak araçsallaştırmayı da amaçlamaktadır. Bu nedenle, Putin döneminde Doğu Avrupa'da, Kafkaslar'da ve Orta Asya'daki SSCB bünyesindeki devletlerden meydana gelen BDT üyeleriyle ilişkilerin güçlendirilmeye çalışması da önem arz etmektedir (Keskin, 2015: 59). Rusya'nın dış politika algılayışında yakın

çevre olarak kullanılan kavram, hem Rusya'nın ekonomik gelişmesini sağlaması için güvenlik boyutunu içermekte hem de uluslararası politikada güçlü bir devlet olabilmesi açısından büyük bir coğrafi alandaki nüfuz anlamını içermektedir. Bu ise söz konusu kavramın güvenlik ve kimlik kavramlarıyla ilişkisini gündeme getirmektedir (Erol ve Amirbek, 2014: 157). “Yakın Çevre” politikasının Rus dış politikasına jeopolitik açıdan bazı yansımaları olmuştur. Bu politika ile Rusya'ya coğrafi açıdan yakın olan ülkeler ön plana çıkmıştır. Diğer taraftan bölgede yer alan ülkeler ile Rusya arasındaki tarihsel gelişmeler ve siyasal açıdan benzerlik durumları ve SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya ile bölge ülkeleri arasında devam eden ekonomik ilişkiler ile aynı ekonomik gelişme sürecinden geçmeleri jeopolitik açıdan Rus dış politikasına etki etmiştir (Mammadov, 2014: 30).

1996'da kabul edilen Primakov Doktrini ile ana hatları belirlenen ve Putin döneminde somut olarak uygulamaya geçirilen Yakın Çevre politikasının ekonomi ve güvenlik olmak üzere iki alan temelinde geliştiği söylenebilir. Rusya, Kazakistan, Belarus, Kırgızistan ve Tacikistan'ın üyesi olduğu Avrasya Ekonomik Birliği; Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya'nın yer aldığı Tek Ekonomik Saha ve Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya ve Kırgızistan'ı kapsayan Gümrük Birliği gibi organizasyonlar ekonomi alanındaki gelişmelerdir. Güvenlik alanında ise; Rusya, Kazakistan, Belarus, Ermenistan, Kırgızistan, Tacikistan'ın üyesi olduğu Kollektif Güvenlik Örgütü yakın çevre politikasının somut uygulamalarındandır (Mammadov, 2014: 35). Her ne kadar sadece bir güvenlik örgütü olarak değerlendirmek mümkün olmasa da Şanghay İşbirliği Örgütü'nü de güvenlik alanında atılan önemli bir adım olarak belirtmek gerekir. Primakov doktrininde, Rusya'nın yakın çevresinde nüfuzunu sağlamlaştırması ana hedef olarak belirlenmiştir. Ayrıca Rusya'nın bu hamlesini önlemeye çalışacak olan ABD'ye ise Rusya, Çin ve Hindistan arasında oluşturulacak üçlü ittifakla yanıt verilecekti. Primakov, bu ittifak ile uluslararası alanda gücü ve etkinliği sürekli bir artış seyri izleyen Çin ve Hindistan sayesinde ABD'nin Avrasya'daki etkinliğini dengeleyebileceğini, hatta azaltabileceğini dahi iddia etmekteydi (Erol ve Amirbek, 2014: 167). Bu noktada, Yakın Çevre doktrini açısından kilit önemdeki Orta Asya'ya ve Orta Asya-Rusya ilişkilerine bir parantez açmak gerekir.

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya ve Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkiler oldukça sınırlı bir ölçüde gelişmiştir. Bu durum aslında iki taraftan da kaynaklanmaktadır. Hem Rusya'nın ilk dönemde bölgeye yönelik ilgisinin azalması ve olumsuz ekonomik durumu hem de yeni kurulan Orta Asya devletlerinin “bağımsız” bir devlet yapılanması oluşturma çabaları ilişkileri sınırlandırmıştır. Bu devletlerden enerji kaynakları bakımından zengin olan Kazakistan'ın ve Türkmenistan'ın “bağımsız” bir çizgi takip edebilmek açısından daha avantajlı bir konumda oldukları söylenebilir. Enerji kaynaklarına sahip olmayan Kırgızistan ve Tacikistan ise doğal olarak çok fazla bağımsız hareket kabiliyetine sahip değillerdi. Bu nedenle bu ülkeler askeri ve ekonomik alanda yaşadıkları sorunlarda Rusya'dan yardım istemek durumunda kalmışlardır. Böylece henüz Yeltsin döneminde bu ülkelerde Rusya'nın etkin bir konum elde etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Yeltsin döneminin sonlarına doğru Orta Asya politikası değişse de bölge devletleri ile ilişkilerin geliştirilmesi ve bölgede Rusya'nın etkinliğini artırabilmesi ancak Putin döneminde bölgeye yönelik izlenen aktif politika sayesinde mümkün olabilmektedir (Kamalov, 2011: 28).

Haziran 2000'de ise Rusya'nın yeni dış politika doktrini kabul edilmiştir. Bu doktrine göre; Rusya çağdaş dünyanın çok yönlü doğasını içerecek biçimde uluslararası ilişkilerde çok kutuplu bir sistemin oluşturulması için çaba gösterecektir. Rusya, çok kutuplu dünya sistemi vurgusuyla aslında sadece kendi hırslarını/isteklerini tatmin etmeyi amaçlamamakta aynı zamanda dünya barışının ve güvenliğinin de bu şekilde sağlanacağı kanaatindedir. Rusya açısından tek kutuplu sistem şu şekilde yorumlanmaktadır: Bu sistem, uluslararası durumu

istikrarsızlaştırabilir, gerilimleri ve silahlanma yarışını teşvik edebilir ve devletler arasındaki etnik ve dini rekabete dayalı çatışmaları şiddetlendirebilir/artırabilir (Zakaurtseva, 2013: 91).

Öte yandan, 1995 yılında uygulanmaya başlanan Yakın Çevre Politikası, Avrasyacılığın Rus dış politikasındaki yeri açısından önemli bir gösterge olmuştur. Bu kapsamda 2008 yılında yapılan Gürcistan müdahalesi için Rusya'nın "Avrasyacı" karakterini ortaya çıkaran önemli bir jeopolitik gelişme olarak yorumlanabilir. Putin tarafından dile getirilen "Avrasya Birliği" söylemi ile Gümrük Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği gibi oluşumlar da yine Rus dış politikasındaki Avrasyacı eğilimler olarak nitelendirilebilir (Mammadov, 2014: 24). Ancak bu noktada Rusya'nın "sert güç" araçlarını kullanmaya devam ettiğini de hatırlatmak gerekir. Bu açıdan Putin'in 2007'deki Münih Güvenlik Zirvesi'nde yaptığı konuşma ve 2008'deki Gürcistan müdahalesi Rusya'nın Batı ile yakın ilişkiler kurmak isteyen yakın çevre ülkelerine ve Batı'ya yöneltilen oldukça önemli mesajlar olarak dikkat çekmektedir. Buradan Rusya'nın öncelikli çıkarlarını ilgilendiren yakın çevresinde NATO'nun eski Sovyet cumhuriyetlerini kapsayacak bir genişlemeye izin vermeyeceği çıkarsaması yapılabilir. Bu kapsamda Kırım'ın ilhakı ve Doğu Ukrayna'daki çatışmalar da Rusya'nın yakın çevresindeki hassasiyetlerini gösteren diğer önemli gelişmeler olmuştur. Rusya Ukrayna'nın da NATO'ya katılmasına engel olmak istemektedir (Menon ve Rumer, 2015: 96). Rusya'nın Kırım'ı ilhakı, siyasi amaçlara ulaşmak için askeri gücün kullanımı şeklinde değerlendirilebilir (Kofman vd., 2017: 73). Bu noktada Rusya'nın 2016 yılında kabul edilen dış politika doktrine değinmek gerekmektedir. Zira son dönemde yaşanan gelişmeler açısından bu doktrin önem arz etmektedir.

2016 yılında kabul edilen Rus dış politika doktrini irdelendiğinde ana hedefler olarak bazı başlıklar öne çıkmaktadır. Ulusal güvenliğin, egemenliğin ve teritoryal bütünlüğün sağlanması; ekonomi ve teknoloji alanlarında gelişmeye imkân verecek bir dış ortamın yaratılması ve Rusya'nın etkili bir merkez olma konumunun güçlendirilmesi gereği ifade edilmiştir. Öte yandan BM'nin uluslararası ilişkilerde anahtar bir rolünün olduğu belirtilmiştir. Ayrıca uluslararası sorunlarda kolektif olarak karar verilmesine, adil ve demokratik bir uluslararası sistemin kurulmasına ve uluslararası hukukun üstünlüğüne yapılan vurgu da dikkat çekmektedir. Bunun dışında komşu ülkeler ve yakın çevre ile yakın ilişkilerin sürdürüleceği ve söz konusu ülkelere kaynaklı yeni gerilim noktalarının oluşmasının önlenmesi gerektiği kaydedilmiştir. İki taraflı ve çok taraflı bir çerçeve içerisinde hem devletler hem de uluslararası organizasyonlar ile birlikte eşit ve karşılıklı fayda temelinde oluşturulacak ortaklıkların destekleneceği ifadesi de doktrin içerisinde öne çıkan başlıklardan bir diğeridir (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2016).

Diğer taraftan, Rus kitle iletişim araçlarının desteklenmesine ve Rus perspektifinin uluslararası kamuoyuna aktarılmasına doktrinde yer verilmiş olması da önem arz etmektedir. Çünkü söz konusu doktrinde yumuşak güce atıf yapılmış ve dış politika hedeflerine ulaşmak açısından önemi vurgulanmıştır. Kitle iletişim araçları bu açıdan önemlidir. Uluslararası terörizm tehdidinde yaşanan artışa değinilmiş ve aşırı ideolojilerin ve terörist grupların faaliyetlerinin birçok bölgede (Başta Orta Doğu ve Afrika'da olduğu saptaması yapılmıştır.) yayılmasının küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı sistemik gelişme sorunlarından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Bu kapsamda dış müdahalenin de önemli bir rolü olduğu belirtilmiştir. Doktrinde öne çıkan bir başka önemli nokta da BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyeliğe ve Rusya'nın üyesi olduğu etkili uluslararası organizasyonlara değinilmesidir (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, 2016). Bu açıdan, belirtmek gerekir ki; Rusya'nın ŞİÖ, KGAÖ ve AEB gibi bölgesel işbirliği örgütleri aracılığıyla ortaya koyduğu

politikaları ve girişimleri bir tür “yumuşak dengeleme” araçları şeklinde değerlendirmek de mümkündür (Ünal, 2016: 66).

Putin’in Rusya devlet başkanı olmasıyla birlikte pek çok kişi tarafından kabul edildiği üzere Rusya tekrar bir yükseliş dönemine geçmiş ve 90’lı yıllardaki yeniden yapılanma ve sisteme yeni kimliğiyle adapte olma sürecini tamamlamıştır. Putin doktrini şeklinde ifade edilebilecek bazı ilkelerin son dönemde Rus dış politikasını analiz etmek açısından göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Putin doktrini kısaca ifade etmek gerekirse; Rusya’nın hem içeride hem de dışarıda tekrar bir büyük güç konumuna erişmesini sağlamaktır. Söz konusu doktrin, 7 ana ilke temelinde kodlanabilir. Birincisi, Yeltsin dönemindeki askeri doktrinin tekrar gözden geçirilmesidir. Bu ilke ile askeri-güvenlik alanında modernizasyon ve yeni, esnek ve etkili araçların kullanıma sokulması anlaşılabilir. İkincisi; yeni bir Batı karşıtlığıdır. Bu ilke ise ABD’nin askeri açıdan dengelenmesi ve Batı Avrupa’nın ise Rusya’nın insani meselelerle ilgili olarak iç işlerine karışmasını önlemek olarak belirtilebilir. Üçüncüsü, NATO’nun iki yönlü bakış açısı ile değerlendirilmesidir. Yani, bir yandan NATO ile diyalog kurulması ve işbirliği çabaları (örneğin NATO-Rusya Konseyi) diğer yandan da NATO’nun genişlemesi ve Rusya’nın çıkarlarına karşı hareket etmesini engelleme çabaları dile getirilmektedir. Dördüncüsü, Avrupa’ya dönüş olarak ifade edilebilir. Bu kapsamda, NATO ve AB ile kurumsal bağlamda ilişkilerin geliştirilmesi, ekonomi alanında Avrupa ile kurulacak bağ önem arz etmektedir. Beşinci olarak, ulusal bir ideolojinin geliştirilmesi ilkesinden söz edilebilir. Bu ideoloji, egemen demokrasi, güçlü ekonomi ve güçlendirilmiş silahlı kuvvetler temelinde şekillenecektir. Altıncı ilkeye göre; küresel düzeyde önemli olan ikincil destek kaynağı ortaya çıkarmaktır. Bu da bir enerji süper gücü olmak şeklinde belirtilebilir. Son olarak yedincisi, BDT bölgesindeki ilişkilerin modernizasyonu meselesidir. Bu açıdan, tekrar bütünleşme stratejisi yerine pazar temelinde bir etki oluşturulması amaçlanmaktadır (Póti, 2008: 41-42).

Son dönemde Rusya iki ana hedefe odaklanmaktadır. Birincisi ülkenin küresel ölçekte nüfuzunu artırmak ve ikincisi ekonomik büyümenin sürdürülmesi meselesidir (Oliker vd., 2009: 83). Ancak bilindiği üzere özellikle 2014’te Kırım’ın ilhakı sonrasında Rusya’ya AB ve ABD tarafından uygulanan yaptırımlar ve petrol fiyatlarında yaşanan düşüş Rusya’nın ekonomik açıdan istediği düzeye ulaşmasına engel olmaktadır. Ayrıca gerek Ukrayna ile sürdürülen savaş esnasında gerekse Suriye krizi için yapılan askeri müdahale mali açıdan Rusya’yı olumsuz etkileyen diğer önemli gelişmelerdir. Küresel nüfuz hedefi açısından ise hem Kırım’ın ilhakı hem de Suriye’de elde edilen başarılı sonuçlar önemli kazanımlar olmuştur. Her ne kadar Kırım’ın ilhakı meşruiyet sorunuyla karşılaşsa da Rusya ekonomik bedeller ödemek pahasına istediği sonucu elde etmiştir. Bu dönemde ayrıca değinilmesi gereken bir başka mesele Suriye İç Savaşı’dır. Zira Suriye Rusya dış politikası ve güvenliği açısından son dönemde gündemi meşgul eden önemli gelişmelerden biri olmuştur.

Suriye’de özellikle Rusya’nın hava kuvvetleri ile müdahalesi sonrasında önemli değişiklikler olmuştur. Gerek terörist grupların püskürtülmesi ve Suriye’nin savunma konumundan saldırı konumuna geçmesinde gerekse tarafların uzlaşmak için aynı masaya oturtulması açısından Rusya’nın müdahalesi etkili olmuştur (Mansurov, 2016: 2248). Rusya açısından Suriye’nin üniter bütünlüğünün korunması önem arz etmektedir. Rusya’nın önerisi; Suriye’de çoğulculuğun sağlandığı bir demokratik yapının oluşturduğu adem-i merkezi bir yapının kurularak farklı bölgelerin ve toplulukların temsiliyetinin sağlanmasıdır. Ayrıca Suriye’nin laik yapısının korunması da Rusya açısından önem arz etmektedir (Stepanova, 2016: 4-5). Zira burada mezhep temelinde ortaya çıkacak bir yapı bölgenin dinamikleri açısından sorun oluşturacak ve böylece Rusya bölgede siyasal ve ekonomik açıdan etkinlik kurmakta zorlanacaktır. Bu konuda özellikle Libya’da takınılan duruştan Rusya’nın ders çıkardığı söylenebilir.

Zaten Lavrov'un görüşleri bu tespiti doğrular niteliktedir. Sergei Lavrov'un şu sözleri Rusya'nın hem Suriye meselesinde hem de genel olarak "demokrasi teşviki" karşısındaki tutumunu ifade etmesi açısından önemlidir: "Saddam Hüseyin asıldı. Irak şimdi daha iyi bir yer mi oldu? Kaddafi halkın gözleri önünde öldürüldü. Libya daha mı iyi oldu? Şimdi ise Esad'ı şeytanlaştırıyoruz. Önceki yaşananlardan ders çıkarmayı deneyebilir miyiz? (Bullmore vd., 2016: 314)."

Rus dış politikası açısından Batı'yı bir bütün olarak ele alıp onunla çatışma halinde olmak önemli bir unsur olmuştur. 1990'lardan bu yana Ukrayna Krizi bu açıdan dile getirilebilecek bir sorun olmuş ve Rusya ile Batı arasındaki farklılıkların artmasına neden olmuştur. Son dönemde bu sorundan kaynaklanan diplomatik izolasyon ve yaptırımlar ise Rusya'nın Çin ve diğer stratejik ortakları ile ilişkileri ve Suriye krizindeki etkin rolü sayesinde aşılabilmektedir. Ancak bu durum ise Rusya'yı yorucu bir silahlanma yarışına sürüklenme riski ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum ayrıca ekonomi alanında ülkenin olası yatırım fırsatlarından yeterince yararlanmasına da engel olmaktadır. Yine aynı kapsamda Rusya'nın, Avrupa-Atlantik bölgesi dâhil yurtdışındaki iş fırsatlarının söz konusu durumdan dolayı azaldığı söylenebilir. Bu noktada özellikle belirtmek gerekir ki; Ukrayna ile Rusya arasındaki çatışmalar ülkenin Rusya sınırına yakın kısımlarda istikrarsızlığa neden olmaktadır. Bu da Rusya'nın küresel problemler ve güvenlik konusundaki zorluklar açısından ortak bir tavır alınmasında ve işbirliğinde yer almasını zorlaştıran bir etkide bulunmaktadır. Öte yandan, Avrasya'daki ekonomik entegrasyon sürecinin de olumsuz etkilendiğini belirtmek gerekir. Rusya açısından bir diğer sorun, medya alanında yaşanan rekabetin prestij kaybına neden olması olmuştur. Rusya, Batı ile yaşadığı çatışma nedeniyle hem egemenlik ve güvenlik gibi alanlar ile ilgilenmek zorunda kalırken hem de küresel sınır ötesi faaliyetlere dâhil olmaya çalışmak arasında zor bir durumda kalmaktadır. Bu açıdan son dönemde Rusya'nın güvenlik sorunlarıyla uğraşması küreselleşme süreci açısından olumsuz bir etki yaratmaktadır. Bir başka durum, yabancı ortakların uluslararası projelere katılımı için Rusya'dan siyasi imtiyazlar istemesi durumudur. Değerlenen gelişmeler ve durumlar Rusya'nın geri kalmışlık sorununa cevap verememektedir. Aslında ülkenin egemenliğine asıl tehdit geri kalmışlık durumunun ortadan kaldırılması ile aşılabilecektir (Timofeev, 2017: 15).

Sonuç olarak denilebilir ki; Rusya'nın artık kimlik bunalımı yaşayan bir ülke olmadığı aşikârdır ve Rusya uluslararası politikada önemli bir aktördür. Rusya'nın giderek büyük güç statüsüne evrildiği, güçlenen bir ekonomik temelini olduğu ve hırslarını ve iddiasını bilerek daha etkin olmaya çalışan bir ülke olduğu söylenebilir (Póti, 2008: 41). Rusya'nın dış politikası açısından birkaç bölgede aktif rol oynayabilme yeteneği de önemli bir unsurdur. Bu bölgeler; "Avrupa-Atlantik, Asya-Pasifik, Orta Doğu, Orta Asya ve Kuzey Kutbu"dur. Öte yandan Rusya pek çok işlevsel alanda da etkin bir aktördür. Bu alanlar, "nükleer silahların yayılması, silahların kontrolü, nükleer enerjinin barışçıl kullanımı, siber güvenlik, gıda güvenliği, uzay keşifleri, kaynak güvenliği gibi". Ayrıca Rusya'nın birçok uluslararası çatışma ve sorunlar açısından arabulucu rolü üstlenmesi de dış politika açısından önemli aktör konumunu gösterdiği bir başka alandır. Örneğin; İran'ın nükleer programı konusundaki P5+1 görüşmelerinde ve Orta Doğu yerleşimi ile ilgili olarak arabulucu rolü üstlenmektedir. (Timofeev, 2017: 13).

3. GÜVENLİK KAVRAMI VE GÜVENLİK ÇALIŞMALARI

Rusya'nın güvenlik politikalarına ve güvenlik olgusunun Rus dış politikasındaki rolüne ilişkin değerlendirmelere geçmeden önce, ilk olarak güvenlik çalışmalarının genel bir değerlendirmesini yapmak gerekir. Zira güvenlik kavramı ve olgusuna yönelik analizler ve değerlendirmeler zaman içerisinde önemli bir değişime uğramıştır. Bu değişim devletlerin güvenlik politikalarına da etki etmiştir.

Güvenliğin tartışmalı bir kavram olduğu pek çok yazar tarafından kabul edilen bir gerçekliktir. Buna karşın genel olarak güvenlik, gerek bireyler gerekse gruplar açısından temel değerlere yönelik olan tehditlerin olmadığı durumlar şeklinde değerlendirilse de analiz birimi konusunda bu tip bir genel çıkarım yapılamamaktadır. Örneğin, birey mi ulusal mı yoksa uluslararası mı geçerli analiz birimi olmalıdır? Fakat ulusal güvenliğin literatürde baskın bir konumda olduğu iddia edilebilir. Ulusal güvenlik de çoğunlukla askeri alan çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ancak son dönemde söz konusu bu geleneksel güvenlik anlayışı sorgulanmış ve birçok uluslararası ilişkiler uzmanı ulusal güvenliği diğer konuları da kapsam içerisine alacak şekilde genişleterek yeni bir güvenlik konsepti önermişlerdir (Baylis, 2008: 73). Fakat öncelikle geçmişten günümüze dek güvenliğin nasıl evrim geçirdiğini aktarmak gerekir. Zira güvenlik çalışmalarını tarihi süreçteki pek çok gelişmeden etkilenerek genişlemiş ve derinleşmiştir.

1648 tarihli Westfalya Antlaşması ile birlikte devletler uluslararası sistemde en güçlü aktörler olarak değerlendirilmiştir. Ve bu değerlendirme geçerliliğini sürdürmektedir. Ayrıca, devletler arası ilişkiler hiyerarşik bir otorite tarafından düzenlenmediği için devletler siyasi meşruiyetin de evrensel bir ölçütü olarak görülmektedir. Böylece güvenlik devlete mal olmuş ve güvenlik alanında devlet belirleyici bir rol üstlenmiştir (Baylis, 2008: 71). Bu kapsamda Klasik güç dengesi dönemine bakıldığında, güvenlikleştirme olgusunun büyük güçlerin kendi aralarındaki rekabetleri şeklinde tezahür ettiği iddia edilebilir. Ancak Soğuk Savaş döneminde söz konusu durum değişmiştir. Fakat yine de bazı özelliklerin aynı kaldığı söylenebilir. Örneğin, savaşlar büyük güçler arasında ihtimal olarak gündemde olmaya devam etmiş ve sömürgeciliğin sona ermesinden sonra bağımsızlığını kazanan devletler arasında bölgesel düzeyde daha yüksek bir olasılığa erişmiştir. Düşmanlık olgusu da I. Dünya Savaşı öncesinde İngiltere ve Almanya arasındaki duruma benzer bir şekilde ABD ve SSCB arasında da söz konusu olmuştur. Sadece silah teknolojisinde yaşanan değişim bu açıdan bir farklılık yaratmıştır. Fakat asıl farklılık, evrensel ölçekteki güvenlikleştirme durumunun ortaya çıkmış olmasıdır. Bu tip güvenlikleştirme, büyük güçler dengesinin belirli çıkarılara ilişkin durumunu ve yerel direnişi de aşan bir niteliğe sahiptir. Bu dönemde, tüm dünyanın insanlığın geleceğine yönelik sıfır toplamlı bir oyunda taraf seçmesini öngören/zorlayan ideolojik açıdan tanımlanmış bir güvenlikleştirme olgusundan bahsedilebilir (Buzan, 2008: 110-112).

Soğuk Savaş döneminin klasik büyük güç dengesi döneminden dört ana noktada farklı özellikler taşıdığı söylenebilir. Birincisi, güç yapısı çok kutupluluk yerine iki kutupluluk temeline oturmuştur. İkincisi, gücün iki kutuplu dağılımını sağlamlaştıran iki evrenselci vizyon arasında ortaya çıkan ideolojik kutuplaşmadır. Yani bir tarafta liberal demokrasi diğer tarafta ise komünizmdir. Bu durum askeri ilişkilerin güvenlikleştirilmesini kolaylaştıran bir etmen olmuştur. Üçüncüsü, nükleer silahların devreye girmesidir. Teknoloji alanında bu unsurdan kaynaklı bir rekabet yaşanmış ve askeri güvenlikleştirmenin asli unsuru nükleer silahlar olmuştur. Dördüncüsü, sömürgeciliğin tasfiyesi ile birlikte Afrika ve Asya'da çok sayıda bağımsız devletin ortaya çıkması olmuştur. Sömürgecilik tasfiye edilse de üçüncü dünya süper güçler arası rekabette güvenlikleştirmenin bir unsuru olmuştur (Buzan, 2008: 112-113).

Soğuk Savaş döneminin başlarında tehditler ve çıkarlar ekseninde bir güvenlik anlayışı benimsenmiştir. Soğuk Savaş döneminin sonlarına doğru ise, “şiddet, risk, korku” gibi kavramlar da güvenlik kapsamı içerisine dâhil edilmiştir. Ayrıca güvenlik çalışmaları olguların hem sonuçları hem de nedenleri dikkate alınarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerle birlikte artık, Eleştirel Güvenlik Çalışmaları gündeme gelmiştir (Birdişli, 2014: 234). Soğuk Savaş döneminde güvenliğe yönelik yaklaşım genel olarak, devletler arasındaki askeri güç ve stratejik ilişkiler temelinde ele alınmıştır. Ancak 1980'lerin sonundan itibaren geleneksel yaklaşımlardan

eleştirel güvenlik çalışmalarına doğru bir yönelme olduğu görülmektedir. İki yaklaşım arasındaki farklılık 11 Eylül saldırılarından sonra daha belirgin bir hale gelmiştir (Booth, 2012: 122).

Eleştirel güvenlik yaklaşımının doğal bir tehdidin olmadığı kabulü önemli bir tespit olarak öne çıkmaktadır. Böylece aslında hiçbir şey tehdit olarak değerlendirilemeyecektir. Ancak olgular sosyal ve siyasal açıdan kontrolden çıktığı zaman bir tehdit durumunun varlığından bahsedilebilir. Bu perspektiften güvensizlik durumunun kaynağı, sosyopolitik yapının dışarısında aranmamaktadır; aksine bu kaynağın sosyopolitik yapı içerisinde olduğu iddia edilmektedir (Birdişi, 2014: 235). Bu nedenle, Eleştirel Güvenlik Çalışmalarında güvenlik “türe(til)miş bir kavram” olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca bu çalışmalar, güvenliğin türetilmiş bir kavram olduğu dikkate alınmazsa dünyanın daha az güvenli bir yer olarak görüleceğini savunmaktadır (Bilgin, 2010: 36). Ayrıca, Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, Soğuk Savaş dönemindeki süper güçler odaklı güvenlik analizlerini sorgulamaktadır. Bu çalışmalar bu dönemde güvenliğin dar bir kapsamda ele alınmasını eleştirmişler ve bunun sosyo-ekonomik eşitsizlikler gibi konuların güvenlik gündeminde geri planda kalmasına neden olduğunu vurgulamışlardır (Bilgin, 2010: 33-34). Ancak Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, güvenliğin siyasal boyutuna dikkat çekmesine ve insani güvenliği odak noktasına almasına rağmen; devlet güvenliğini de gündem dışına itmemektedir. Çünkü birey güvenliğinin sağlanması için öncelikle devletin güvenliği sağlanmalıdır (Bilgin, 2010: 37).

Her ne kadar eleştirel güvenlik çalışmalarının vurguladığı gibi, güvenlik sadece devlet ile sınırlandırılmasa da ve birey güvenliği son derece büyük önem taşısa da devlet hala güvenlik olgusunun analizindeki başat önemini sürdürmektedir. Çünkü Gramsci'nin iktidar ilişkilerini analiz ederken yerinde bir şekilde belirttiği üzere (Gramsci, 1986), devletler içerisinde hegemonya ve rıza unsurları hala etkili olmaktadır. Yani devletler yapısal olarak kendi içerisindeki hiyerarşik güç ilişkilerini muhafaza etmektedirler. Hala polis ve ordu gücü devlet içerisinde zor gücü olarak araçsallaştırılmaktadır. Rıza unsurları olarak da “milliyetçilik”, “medya” ve “popüler kültür” gibi araçlarla kitlelerin uysallaştırılması ve “sivil toplum”un mümkün olduğunca kontrol altında tutulması için çaba gösterilmektedir. Böylece uluslararası ilişkilerde de devletler başat aktör konumlarını sürdürmektedirler. Bu açıdan devletlerin halen güvenlik çalışmaları analizinde analiz birimi olarak kullanılması mümkündür. Bu çalışmada bahsi geçen durumlar dikkate alınarak devlet odaklı bir güvenlik analizi tercih edilmiştir.

4. GÜVENLİK OLGUSUNUN RUS DIŞ POLİTİKASINA ETKİLERİ

Rus dış politikası açısından dış politikanın çok önemli bir parçasını oluşturan güvenlik faktörünü incelemek son derece elzemdir. Zira her ne kadar güvenliğin her devletin dış politikasında hesaba katılması gereken önemli bir unsur olduğu dile getirilse de bu unsurun dış politikadaki ağırlığı devletlerin gücü, uluslararası alandaki konumu ve bulunduğu coğrafi koşullara göre değişmektedir. Rusya'nın güvenlik politikası açısından askeri güvenliğin sağlanması, bölgesel istikrarın sağlanması, ülkenin sınırlarının korunması ve uluslararası alanda güvenliğin sağlanmasında NATO yerine BM/BMGK'nin ön plana çıkartılması son derece önemlidir. Ayrıca, bu noktada ifade etmek gerekir ki; Rusya diğer bütün çözüm olasılıkları sonuç vermediğinde, nükleer silahlar da dâhil olmak üzere mevcut bütün gücünü ve tesislerini, imkânları ölçüsünde, silahlı düşmana karşı kullanabilecektir (Haas, 2005: 4-6). Rusya'nın “nükleer silaha ilk başvuran taraf olmama” politikasını değiştirmesi hem askeri hem de siyasi açıdan değerlendirebilir. Askeri açıdan bir değerlendirme yapılacak olursa; Soğuk Savaş döneminde Kızıl Ordu konvansiyonel üstünlüğe sahip olduğu için nükleer silahlar ABD ve NATO açısından ilk seçenek olarak gündeme gelirken, buna karşın SSCB yönetiminin nükleer silahları son çare olarak algıladığı görülecektir. Ancak,

şimdi ise Rusya'nın bu politikayı terk ettiğini ve ABD ile pozisyonların yer değiştirdiğini söylemek mümkündür. Siyasi açıdan durum ele alındığında ise; nükleer silahların yarattığı caydırıcılık ile birlikte Rusya'nın uluslararası alanda dikkate alınması gereken önemli bir devlet olarak algılanmasını sağladığı iddia edilebilir (Oğuz, 2001: 115).

Rusya'nın güvenliği açısından dikkate alınması gereken önemli noktalardan birisi de şüphesiz yakın çevresidir. Rusya ve yakın çevresindeki devletlerin ortak tehditler bağlamında aynı sorunlarla karşılaştıklarını söylemek mümkündür. Bu açıdan Rusya'nın askeri-güvenlik alanındaki işbirliğinin adeta bölge için bir zorunluluk olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda BDT ve KGAÖ öne çıkan önemli organizasyonlardır. Rusya'nın bu örgütleri bölgede barış koruma rolünü sağlayabilmek açısından araçsallaştıracağı çıkarımı yapılabilir. Diğer taraftan, Rusya ve Orta Asya arasındaki ilişkiler dikkate alındığında aslında Rusya'nın sadece askeri-güvenlik alanında değil aynı zamanda ekonomik, siyasi ve insani meseleler açısından da bölgede kontrol elde etmek istediği anlaşılmaktadır (Sucu, 2017: 135). Rusya'nın bölge güvenliğinde oynadığı rolü anlayabilmek açısından askeri üslerle ilgili antlaşmalara da değinmek gerekmektedir. Rusya'nın bu alanda Kazakistan ile 2050; Kırgızistan ile 2032 ve Tacikistan ile 2042 yılına kadar sürecek bir antlaşması bulunmaktadır. Bu nedenle BDT'nin ve KGAÖ'nün önemini koruyacağını söylenebilir. Öte yandan her ne kadar işbirliği çok yönlü bir düzeydeymiş gibi görünse de Rusya'nın siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki üstünlüğünü görmezden gelmek mümkün değildir. Ayrıca, Azerbaycan-Ermenistan, Güney Osetya ve Afganistan gibi meseleler Rusya açısından güvenlik bağlamında ve Orta Asya'ya yönelik askeri politikalar açısından öncelikli alanlar olduğu söylenebilir (Sucu, 2017: 134-135). Rusya'nın Orta Asya güvenliği açısından ise; hedeflerini şu üç ana eksene oturtmak mümkündür: Birincisi, eski Sovyet cumhuriyetleri açısından bir güç ve etki merkezi olabilmek; ikincisi, Rusya'ya yakın olan rejimleri desteklemek ve son olarak bölgedeki ABD-Çin etkisini sınırlandırmayı amaçlamaktır (Frost, 2009: 85).

Hem karakteristik hem de coğrafi açıdan güvenlik alanındaki zorlukların çeşitliliği Rusya'yı çok yönlü ve dengeli bir strateji izlemeye itmiştir. Rusya'nın jeostratejik pozisyonu ve ekonomik durumu göz önüne alındığında, Soğuk Savaş dönemindeki politikaların sürdürülmesi mümkün değildi. Devletin ekonomik ve siyasi açıdan yeniden yapılanması, birçok güvenlik problemi ve Çin'in yükselişi gibi birçok unsur açısından önemli bir müttefike de ihtiyaç duyulmaktaydı. Bir diğer önemli mesele ise; Rusya'nın ABD ve NATO hegemonyasına karşı koyabilmek ve güneyindeki radikal İslamcı hareketleri engelleyebilmek için Çin ile kurulacak yakın ilişkilerdi (Zakaurtseva, 2013: 89). Bu kapsamda güvenlik alanında 2000 yılında kabul edilen Rus Askeri Doktrini önemli bir gelişme olmuştur. Bu doktrine göre, Kuzey Kafkasya'daki ayrılıkçı hareketler ile NATO'nun Doğu genişlemesi ve NATO'nun yeni askeri konsepti ana güvenlik tehditleri olarak tespit edilmiştir. Rusya'nın bu tehditlere karşı etkili bir tepki ortaya koyabilmesinin gerekliliği üzerinde önemle durulmuştur (Mammadov, 2014: 33). Ayrıca hatırlatmak gerekir ki; bu dönemde öncelikle, Doğu Avrupa'da yer alan devletler ile Baltık devletlerinin NATO'ya ve AB'ye, üye olmaları sonucunda bu bölgelerin "tampon bölge" niteliğini yitirmeleri Rusya açısından son derece kritik bir gelişme olmuştur. Çünkü SSCB coğrafyasının Rusya için güvenlik bağlamında öncelikli alanlardan olduğu bilinen bir durumdur. Diğer taraftan, Rusya açısından ekonomik ve siyasi çıkarları bağlamında dış politikasını doğrudan ilgilendiren diğer bölgeler ise; Güney Asya, Orta Doğu ve Güney Amerika'dır (Derman, 2016: 286). Bu bölgeler Rusya için güvenlik bağlamında da önem arz etmektedir. Zira ABD ve diğer küresel aktörlerle yaşanan rekabette sözü edilen bölgelerde kurulacak bir etkinlik diğer aktörleri baskılamak açısından ve güvenlik şeridini yakın çevresinden uzakta kurabilmek açısından güvenliğe doğrudan etki etmektedir.

Rusya'nın 2000'li yıllarda Putin döneminde enerji zengini olmasının avantajlarını da kullanarak aktif bir dış politika izlemesi ile birlikte yakın çevresinde (Kafkaslar, Orta Asya Cumhuriyetleri, Doğu Avrupa ve Baltık'ta)

gücünü gittikçe artırması sonucunda NATO ve AB ile söz konusu bölgelerde karşı karşıya geldiği görülmektedir. Bu dönemde Gürcistan ve Ukrayna'da renkli devrimlerin meydana gelmesi, Kosova'nın bağımsızlık ilan etmesi ayrıca Gürcistan'ın ve Ukrayna'nın Batı ile ilişkilerini geliştirmesi Rusya'yı harekete geçiren gelişmeler olmuştur. Bu nedenle, Rusya uluslararası politikada tekrar etkin bir güç olduğunu ortaya koyabilmek ve Batı'nın kendi nüfuz alanına ("arka bahçesi"ne ve/veya "yakın çevresi"ne) girmesini önleyebilmek amacıyla Gürcistan'a müdahale etmiştir. Bunun sonucunda ise; Güney Osetya'nın ve Abhazya'nın bağımsızlık ilan etmesi söz konusu olmuştur (Keskin, 2015: 46). Hem uluslararası politikada değişen koşullar hem de Rusya'nın güvenlik ihtiyaçları bakımından yeni durumların ortaya çıkması 2010 yılında yeni bir askeri doktrinin kabul edilmesini gerektirmiştir. Bu doktrinde, şu başlıklar öne çıkmaktadır:

- a) BDT istikametinde "insani müdahale" kavramı çerçevesinde bölgesel ve uluslar arası güvenliğin sağlanması b) Kollektif Güvenlik Örgütü bağlamında Yakın Çevre'de ortak savunma politikasının güçlendirilmesi c) BM Güvenlik Konseyi'nin ve diğer uluslararası örgütlerin rolüne atfedilen önem d) Şanghay İşbirliği Örgütü kapsamında ortak tehditlere karşı mücadele çabalarının birleştirilmesi e) Belarus başta olmak üzere çevre ülkeleri ile askeri birlikteliğin sağlanması f) Uluslararası terörizmin Rusya'nın yaşamsal çıkarlarının bulunduğu bölgelerdeki varlığı ve bu süreç bağlamında uluslararası işbirliğinin sağlanması sorunsalı (Mammadov, 2014: 43).

Burada BDT, KGAÖ ve ŞİÖ'ye yer verilmesi Rusya'nın söz konusu örgütlere verdiği önemi göstermesi açısından kayda değerdir. 18 Mart 2014 tarihinde ise; Putin'in Kremlin'de gerçekleştirdiği konuşması esnasında dile getirdiği noktalar Putin'in yeni doktrini olarak değerlendirilmiş ve şu şekilde ifade edilmiştir:

- a) Rusya artık Batıyı güvenilir partner olarak görmekten vazgeçmiştir. 2007 tarihli Münih Konuşması² "görmezden gelinmiş" ve NATO Rusya sınırlarına doğru genişleme stratejisini devam ettirmiştir. b) Rusya kendini Avro-Atlantik dünyanın bir parçası olarak görmemektedir. c) Uluslararası hukuk artık bir kurallar bütünü ve uluslararası koordinasyonu sağlayan norm olmaktan çıkmıştır. d) Rusya kendi "Monroe Doktrinini" ilan ederek Yakın Çevresindeki etkinliğini eylemsel düzeye geçirmiştir. Etnik Rusların ve Rusça Konuşanların haklarını korumayı dış politikasının merkezine yerleştirmiştir. Post-Sovyet ülkelerin egemenliğini korumayı hedeflemektedir. Çok kutuplu uluslararası sistem kavramı çerçevesinde güçlü olmak artık "utanılacak bir durum" değildir. e) Westphalia'nın ana prensibi -devlet egemenliği ve toprak bütünlüğünün- dokunulmazlığı modifiye etmektedir. f) Uluslararası örgütlerin rolü keskin düşüşe geçmiştir. g) Yeni doktrinin temel dayanağı uluslararası ilişkilerde meydana çıkan yeni güçler dengesidir (Mammadov, 2014: 73).

Söz konusu doktrinde Rusya'nın kendisini Avro-Atlantik dünyanın içerisinde görmemesine yapılan vurgu önemlidir. Çünkü bu durum özellikle Rusya'nın SSCB sonrasında sıkça tartıştığı bir durumdur. Bunun dışında toprak bütünlüğü, devlet egemenliği ve "yeni güçler dengesi"ne yapılan atıf Rus dış politikasının gelişmeleri realist bir perspektiften değerlendirdiğine işaret etmektedir. Monroe Doktrini-Yakın çevre benzetmesi de başta ABD olmak üzere Batı'ya karşı verilen önemli bir mesajdır ve NATO'ya yönelik eleştiriler Rusya'nın bu konudaki hassasiyetini bir kez daha ortaya koymuştur.

Son dönemde Rusya'nın güvenliği açısından önemli bir gelişme de Suriye Krizi olmuştur. Çünkü Suriye meselesi Rusya'nın özellikle Batı ile girilen jeopolitik ve jeostratejik mücadelede son derece önem arz etmektedir. Eğer Rusya Suriye'de etkin bir rol oynayıp bu krizdeki oyun kurucu rolünü gösterememiş olsaydı, bu durum Rusya açısından hem büyük bir prestij kaybı anlamına gelecek hem de güvenlik zafiyetlerinin ortaya çıkmasına neden olabilecekti. Ancak Rusya Suriye'de gerçekleştirdiği başarılı operasyonlar ve politikalar ile hem prestijini artırmış hem de güvenlik alanındaki etkinliğini bir kez daha gösterme fırsatı elde etmiştir. Suriye İç Savaşı'nın Rusya açısından bir diğer önemi Çeçen meselesidir. Kuzey Kafkasya'dan özellikle Çeçen militanların IŞİD'e katılması

² Putin, söz konusu konuşmada, tek kutuplu dünya düzenini eleştirmiş ve asla kabul edilemez olduğunu söylemiştir. Ayrıca ABD'nin dayatmacı politikalarını açık bir dille eleştirmiştir. Güç kullanımının BM onayı dışında meşru olmayacağı görüşünü de ifade etmiştir. Konuşmanın tam metni için bkz: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>

ve IŞİD'e biat etmesi Rusya açısından kendi ülke sınırları içinde de Suriye'den kaynaklanan tehditlerin olabileceği endişesini gündeme getirmiştir. Zira eğer Suriye'de IŞİD ve diğer selefi-cihatçı unsurlar varlığını sürdürecektir olurlarsa, bu bölgede savaşılan Çeçenlerin Rusya'ya yönelik eylemlere girişmesi tehlikesi daha fazla olacaktır. Çünkü Çeçenler Suriye'de işbirliği içerisinde olduğu gruplardan yardım alarak daha etkin eylemler gerçekleştirebilirler.

Diğer taraftan Suriye'de bir tarafta "insan hakları"ni savunduğunu iddia eden ABD ve müttefikleri diğer tarafta ise ülkelerin "egemenlik haklarına saygı duyulması" gerektiğini savunan Rusya liderliğindeki diğer grup yer almaktadır. Kimileri bu gruplaşmayı demokratik Batı ile otokratik Doğu arasında bir mücadele olduğu şeklinde değerlendirmektedir. Ancak bu noktada Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin demokrasi cephesinde yer alması gibi bir durum söz konusu olacaktır. Aslında durum tarafların kendi politikalarını rasyonalize etme ve bu politikalara meşruiyet sağlama çabalarından kaynaklanmaktadır. Uluslararası politika açısından ise; Suriye krizi ABD ve Rusya için bir hâkimiyet mücadelesine sahne olmaktadır. Rusya, Orta Doğu'da varlık gösterebilmesi açısından ve Akdeniz'e açılan kapısı olması nedeniyle Suriye'ye özel bir önem atfetmektedir. Rusya, bu ülkenin ABD'nin etkisinde olacak bir yönetimin kontrolü altına girmesini istemediği için aktif politikalar izlemektedir. Buna karşın ABD ise; Rusya'nın Orta Doğu'daki varlığının güçlenmemesi ve var olan etki alanlarına yeni bir ülkeyi daha katmak amacıyla Suriye'de bir yönetim değişikliğini savunmaktadır.

Rusya'nın yakın zamanlarda güvenlik alanında savunma endüstrisinin konsolidasyonu, sadece klasik anlamda askerlerin ağırlıkta olduğu bir yapı yerine profesyonel çalışanların öne çıktığı bir askeri güç oluşturmak ve ayrıca silahlı kuvvetlerin halk içindeki prestijini artırmak ve ülkenin güvenlik kuvvetlerinin uluslararası alanda başlı başına bir prestij kaynağı olmasını sağlama amacıyla olduğu da görülmektedir (Oliker vd., 2009: 139). Kuşkusuz Rusya'nın güvenlik ve dış politika bağlamında askeri gücünü geliştirmesi elzemdir. Çünkü Rusya'nın hem yakın çevresindeki ülkelere "güvenlik sağlayıcı" olarak çekim merkezi olabilmesi hem de güvenlik alanında ve dış politikada etkili bir güç olabilmesi için savunma endüstrisinin geliştirilmesi, ordunun güçlendirilmesi ve uluslararası alanda Rus askeri gücünün prestijinin artması son derece önemlidir. Bu kapsamda Gürcistan, Kırım ve Suriye müdahaleleri hem Rus askeri gücünün hem de Rusya'nın prestiji açısından önemli kazanımların elde edilmesini sağladığını ifade etmek gerekir.

5. BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU

SSCB'nin dağılma sürecine girmesi ve cumhuriyetlerin birer birer bağımsızlık ilan etmeye başlaması ile birlikte Rusya ve SSCB'den ayrılan pek çok cumhuriyet arasında bağımsızlık sonrası özellikle başta güvenlik, ekonomi ve pek çok ortak sorun alanında dayanışma ve işbirliğini sağlayabilmek için Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) kurulması kararlaştırılmıştır.

Hukuki açıdan BDT'nin durumu incelenecek olursak; örgütün hukuki belgeleri olan Kuruluş Antlaşması, Ek Protokol ve Alma-Ata Deklarasyonu'nda pek çok ortak hüküm olduğu göze çarpmaktadır. Söz konusu belgelerde kuruluş ilkeleri belirtilmiştir. Bu belgelerin üçü de bu açıdan "kuruluş belgeleri" şeklinde nitelendirilebilir. Bu nedenle BDT'nin kuruluş tarihleri 8 Aralık 1991 ve 21 Aralık 1991 şeklinde ifade edilmektedir. Ayrıca Alma-Ata toplantısının ardından BDT'nin kurucu üyelerinin sayısının da 11 olarak kabul edildiğini belirtmek gerekir (Hüseynov, 2003: 396). BDT'nin amaçları arasında ise, üyeler arasında güçlü dostlukların kurulabilmesi, iyi komşuluk ilişkilerinin oluşturulabilmesi, etnik gruplar arasında uyumun sağlanabilmesi ve karşılıklı ortak çıkarlardan faydalanılması gibi pek çok önemli faktör bulunmaktadır (Başlar, 2001: 96). Bu kapsamda örgütün amaçları dikkate alındığında; Avrupa Konseyi, NATO ve AGİT gibi örgütler ile

benzer faaliyetler yürüttüğü söylenebilir. Ama BDT'nin faaliyet alanı bahsi geçen örgütlerden daha kapsamlıdır. İnsan haklarını ve temel özgürlükleri, ulaşım ve iletişim alanındaki işbirliğini, sağlık ve çevre alanlarını, sosyal politikaları ve göç politikalarını içeren meseleleri, organize suçlarla mücadeleyi ve sınırların korunması gibi konuları faaliyet alanı içerisinde değerlendiren BDT'nin diğer örgütlerden farkı çok net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan BDT, konsensüs temelinde bir danışma forumu olarak nitelendirilebilir. Bu noktada BDT üyelerinin daima egemenliklerini ve bağımsızlıklarını korumaya oldukça büyük önem attıklarını ancak zaman zaman duruma ve/veya olaya göre bu tutumlarında görecekları faydaya göre değişiklikler olduğunu belirtmek gerekir (Başlar, 2001: 111).

BDT yapısı açısından incelendiğinde, örgütün federalist veya konfederalist bir yapı olarak değerlendirilemeyeceği aşikârdır. BDT için sui generis bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Çünkü var olan siyasi birliklerin oluşturduğu kalıplara uymamaktadır. BM açısından bölgesel örgütler farklı bir şekilde nitelendirilse de BDT coğrafi açıdan, AB, OECD veya NAFTA gibi bölgesel bir örgüt olarak değerlendirilebilir. BM ölçü alınacak olursa, BM Antlaşması'nın 7. Bölümündeki 52.-54. maddeler irdelendiğinde; söz konusu örgütlerin bölgesel anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeye çalışan örgütler olarak değerlendirildikleri görülmektedir (Başlar, 2001: 101, 103).

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya'nın ana stratejik hedefi, eski SSCB cumhuriyetleri üzerinde güvenilir ve birleşik bir askeri kontrolü sağlayabilmek ve karşılıklı olarak tarafların fayda elde edeceği ekonomik işbirliğini mümkün kılmak olarak ifade edilebilir. Bu açıdan BDT'nin önemi oldukça önemlidir. Rusya'nın düşüncesine göre, BDT hem eski SSCB cumhuriyetleri içerisindeki çatışmaları önleme açısından hem BDT ülkelerinin sınırlarının korunması açısından faydalı olacak hem de bölge ülkeleri için bölgesel altyapı ve ekonomi alanlarındaki sorunları ele almak için bir forum işlevi görecek (Willerton ve Cockerham, 2003: 188). Rusya BDT Ekonomik Birliği'nin gelişimini de sağlamak için girişimde bulunmuş aynı zamanda BDT Kolektif Güvenlik Antlaşması'yla askeri işbirliğini teşvik etmeye çalışmış ve 1994'te ilk defa BDT üyeleriyle işbirliğini sağlamak için bir bakanlık makamı oluşturmuştur. Fakat Rusya'nın kendisini merkeze alarak eski SSCB cumhuriyetleri ile ilişkileri sürdürülebilir ve tutarlı bir çerçeveye oturtabilmek için BDT'yi geliştirme çabalarının başarısız olduğu yorumu yapılabilir. Bunun nedenleri BDT'nin şu özellikleri göz önüne alındığında daha net anlaşılacaktır: BDT, üyelerinin bütünleşmesi konusunda birçok durum açısından engelleyici bir işleve sahiptir. Örneğin, her üyenin çeşitli anlaşmalar yapabildiği farklılaşmış üyelik yapısı; yaptırım mekanizmasının eksikliği ve üyelerin ulusal egemenlik konusundaki hassasiyetleri bu engelleyici işlevin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak bu yapı ikili ilişkileri öne çıkarmış ve Rusya'nın diğer üyeler ile çıkarları temelinde iki taraflı olarak politikalar izleyebilmesine imkân sağlamıştır (Jackson, 2003: 76-77).

Rusya'nın bağımsızlık sonrasında Yeltsin döneminde BDT içerisindeki ilişkilerde önemli bir ilerleme kaydedemediği görülmektedir. Ancak yine de Ortak Güvenlik Antlaşması ile BDT kapsamında Ermenistan'da ortak bir üs kurulmasının ve Kafkasya bölgesinde sınır güvenliğinin Rus askerleri tarafından korunmaya başlamasının önemli gelişmeler olduğu da aşikârdır (Tellal, 2010: 206). Diğer taraftan, 2000 yılında kabul edilen dış politika doktrininde BDT örgütüne de yer verilmesi örgüte atfedilen önem açısından kayda değer bir gelişme olmuştur. Bu açıdan BDT hakkında doktrinde bahsedilen bazı hususları belirtmekte fayda vardır. Söz konusu doktrinde, BDT ile ikili veya çok taraflı iyi ilişkilerin Rus dış politikası açısından son derece önemli olduğu vurgulanmış ve BDT'nin ulusal güvenliğin bir garantisi olduğuna değinilmiştir. Ayrıca yine bu doktrinde, BDT üyesi devletlerdeki mevcut anlaşmazlıkları çözmek açısından ve güvenlik konularında başta terörizm ve radikal

grupların faaliyetlerine karşı olan savaşta katkı sunacak ve güç katacak askeri ve siyasal ortaklıkların önemine de değinildiği görülmektedir (Cameron ve Domanski, 2005: 5). Rusya'nın teritoryal bütünlük, uluslararası hukuka dair verdiği önem, devlet egemenliği gibi dış politikasındaki ana ilkeleri BDT açısından da geçerlilik taşıyan unsurlardır. Bu açıdan NATO'nun "insani müdahale" gerekçelerine egemenlik ve toprak bütünlüğü konusundaki görüşler ile karşı çıkılmaktadır (Oldberg, 2010: 11-12).

BDT bölgesi kapsamındaki güvenlik sorunları, Rusya açısından son derece önemlidir. Bu nedenle Rusya'nın bölge ülkeleriyle daima diyalog kurması gerekmektedir ve çoklu seviyede bir kriz olasılığından bahsetmek de mümkün değildir. Bu yüzden her ne kadar Türkmenistan ve Özbekistan gibi ülkelerin dış politikada bağımsız hareket etme düşünceleri olsa dahi siyasi alanda ve güvenlik alanında bu ülkelerin Rusya'ya ihtiyaç duydukları aşikârdır. Ayrıca önümüzdeki on yıl içerisinde, Afganistan sorunu ve uyuşturucu trafiği açısından Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Rusya ve Avrupa arasında askeri-güvenlik alanında bir işbirliği olasılığının daima mümkün olduğu iddia edilebilir. Bunun dışında bölgedeki olası Renkli Devrimler'in de bölgesel düzeyde ortak güvenlik tehditleri olarak algılandığını hatırlatmak gerekir. Söz konusu devrimler resmi Rus belgelerinde belirtildiği üzere, sadece bir ulusal güvenlik tehditi değil aynı zamanda Orta Asya'da istikrarsızlık meydana getirecek bir etkiye bulunabilirler (Sucu, 2017: 134). Bu nedenle BDT'nin Rus dış politikası ve güvenliği açısından vazgeçilmez bir unsur olduğu söylenebilir.

6. KOLEKTİF GÜVENLİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ

Çatışmaların yönetimi ve krizlere karşı verilecek tepkiler bölgesel güvenlik örgütlerinin ana işlevleri olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda 1992 yılında imzalandığı zaman Kolektif Güvenlik Antlaşması da karşılıklı yardımlaşma temelinde ve üyeler arasındaki anlaşmazlıkları çözme konusunda yasal zorunlulukları barındırmayan klasik bir askeri ittifak olarak tasarlanmıştır (Nikitina, 2012: 43). Mayıs 2002'de Kolektif Güvenlik Konseyi Toplantısı'nda ise, Kolektif Güvenlik Antlaşması'nın Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. Ardından resmi olarak 7 Ekim 2002 tarihinde BDT üyelerinden Rusya, Kazakistan, Ermenistan, Kırgızistan, Tacikistan, Beyaz Rusya tarafından KGAÖ örgütünün kurulduğu beyan edilmiştir. Özbekistan, Azerbaycan ve Gürcistan, Kolektif Güvenlik Antlaşması'nı imzalayan devletler arasında olsalar da KGAÖ'ye üye olmamışlardır. Söz konusu antlaşma, 5 yıllık bir dönem için geçerlilik taşımaktaydı ve Özbekistan, Azerbaycan ve Gürcistan antlaşmayı yenilemeyerek KGAÖ'nün tamamen dışında kalmış ancak daha sonra Özbekistan, 2006'da, KGAÖ'ye katılma kararı almıştır. Fakat Haziran 2012'de ise Özbekistan üyeliğini askıya almıştır (Yesevi, 2013: 2).

Rusya'nın BDT ile SSCB coğrafyasındaki etkinliğini koruma arayışı artık daha sınırlı bütünleşme çabaları eksenine kaymıştır. KGAÖ bu açıdan önemlidir. Örgütün asıl faaliyet bölgesi, Orta Asya coğrafyasıdır. Türkmenistan hariç bütün Orta Asya devletlerinin KGAÖ içerisinde yer alması Rusya'nın "güvenlik sağlayıcı" rolünün SSCB coğrafyasında geçerliliğinin sürdüğünü göstermektedir. Özellikle Afganistan'ın durumu bölge devletlerinin Rusya'ya yönelmesindeki ana etkidir. Ancak Rusya'nın Kolektif Güvenlik Antlaşması'nı kendi etki alanını genişletme konusunda bir araç olarak değerlendirmesi, 1999'da Azerbaycan, Gürcistan ve bir süre sonra da Özbekistan'ın söz konusu anlaşmadan çekilmelerine neden olmuştur. 1990'lı yılların sonu itibarıyla Rusya'nın "güvenlik sağlayıcı" rolünün yeterli düzeyde olmadığı ortaya çıkmış ve bölgedeki tehditlere karşı mücadele bağlamında Rusya sorgulanmıştır (Somuncuoğlu, 2011: 29-30).

1990'lı yıllarda genelde Kolektif Güvenlik Antlaşması zayıf ve uygulanamaz bir konumda olmuştur. Ayrıca pek de başarılı olduğu söylenemeyecek bu antlaşmanın 1999'da antlaşmadan çekilen devletlerin durumu

da göz önüne alındığında ciddi bir etki bırakmadığı sonucuna varılabilir. Ancak bu antlaşmanın kurumsal bir yapıya dönüşmesi ve terörizm konusundaki küresel endişelerin ortaya çıkmasıyla birlikte Rus şemsiyesi altında bir “kolektif güvenlik” fikri yeniden gündeme gelmiştir. Ayrıca ilginç bir şekilde 2000’li yıllardaki ABD’nin diplomatik ve askeri operasyonları KGAÖ’yü güçlendirecek bir etki yapmış ve örgütün ilgi alanının askeri işbirliğinin ötesinde bir alana genişlemesine neden olmuştur. Yani Rusya’nın bölgesel hegemonyaya ilgisinin tekrar arttığı bir dönemde, ABD’nin Irak’taki ve Afganistan’daki politikaları eski SSCB cumhuriyetlerini güvenlik alanında Rusya ile işbirliğine itmiştir. KGAÖ’nün evrimine bakıldığı zaman, mevcut durumun süreceğini göstermekte ve bu örgütün tam teşekküllü bir askeri ittifaka dönüşebileceği gözlemlenmektedir. Bu açıdan örgüt için, Rusya’nın SSCB coğrafyasında çıkarlarını gerçekleştirebilmesine yardımcı olacak ve liderlik yapabileceği bir post-modern Varşova Paktı nitelendirmesi yapılabilir (Weinstein, 2007: 167-168).

KGAÖ’nün işlevlerini ise üç ana grupta toplamak mümkündür. Kolektif meşru müdafaa ve dışarıdan gelecek saldırgan bir harekete karşılık verme amaçlarına yönelik olarak oluşturulan bölgesel kuvvetleri birinci grup olarak ifade edilebilir. İkinci grupta yer alan kolektif kuvvetlerin işlevi, barış koruma misyonunu sağlamaktır. 2001 yılında terörizm ve radikal grupların faaliyetleriyle mücadele amacıyla yönelik olarak oluşturulan Orta Asya Kolektif İntikal Kuvvetleri de üçüncü grubu oluşturmaktadır (Nikitina, 2012: 43). Genel anlamda KGAÖ’nün, üyeleri arasında barış, uluslararası güvenlik ve istikrarın sağlanmasını ve üyelerinin bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini kolektif bir çerçevede korunmasını hedeflediği söylenebilir. Ayrıca KGAÖ açısından uluslararası sorunların barışçıl yollar ile çözülmesi son derece önem arz etmektedir. Örgüt kapsamındaki kolektif güvenlik sistemi üyelerin ekonomik, siyasal, etnik, kültürel, sosyal ve çevresel durumları dikkate alınarak oluşturulmaktadır. KGAÖ’nün savunma kapasitesi açısından üye devletlerin silahlı kuvvetleri, bölgesel ve askeri koalisyon güçleri başat önemdedir. Bu askeri güçlerin hedefini ise bölgesel açıdan Doğu Avrupa, Kafkasya ve Merkezi Asya’da güvenliği sağlamak olarak ifade edilebilir (Semerikov, 2013). Burada örgütün odak noktası olan Orta Asya’ya dair birtakım açıklamalar yapmak gerekmektedir.

Orta Asya devletlerinin bağımsızlık ilanlarından itibaren Rusya için bölgeye atfedilen önemde ilk sırada güvenlik konusu gelmektedir. Rusya açısından Orta Asya güvenliği kendi güvenliğinin dahi doğrudan bir parçası olarak algılanmakta ve bu yüzden bölgenin güvenliği büyük önem arz etmektedir. Zaten Rusya’nın güvenlik politikası daima kendi sınırları dışını da içermektedir. Örneğin SSCB döneminde Doğu Avrupa’nın, Suriye başta olmak üzere Orta Doğu’nun, Küba’nın ve Vietnam’ın dahi güvenlik politikalarındaki rolü bu tespiti doğrulamaktadır. Günümüzde ise Rusya açısından genel olarak güvenlik kuşağı, SSCB coğrafyası olarak tespit edilmektedir (Somuncuoğlu, 2011: 29). SSCB sonrasında eski SSCB cumhuriyetlerinin durumunda önemli bir değişim yaşanmıştır. Sözü edilen bu cumhuriyetlerin artık istikrar ve egemenlik bakımından belirli bir olgunluğa eriştikleri söylenebilir. Bu yeni devletler askeri bağlarını yeniden gözden geçirmişlerdir. Böylece Rusya ve eski cumhuriyetler arasındaki güvenlik ilişkisinin yeni formasyonu KGAÖ ile farklı bir çerçeveye oturmuştur (Weinstein, 2007: 167). Yani SSCB döneminde tek taraflı bir bağımlılık ilişkisi söz konusuysen; bu ilişkide artık yeni devletler nispeten daha bağımsız bir hareket kabiliyetine kavuşmuştur. Sözü edilen devletlerde, rejimin korunması ve sürdürülmesi meselesi siyasal kurumlar üzerindeki baskının artmasına ve iç işlerine müdahale konusunda hassas olmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle egemenlik ilkesi çok taraflı ve uluslar üstü organizasyonlar ile yapılan işbirliklerinde bu devletlerin en temel önceliği olmaktadır. Bu açıdan Kırgızistan’daki 2005 ve 2010 yılındaki krizler ve Dağlık Karabağ sorunu karşısında KGAÖ’nün tutumunun egemenlik meselesi ile ilgili olduğu yorumu yapılabilir (Nikitina, 2012: 49).

Ancak Kırgızistan'da meydana gelen olaylara KGAÖ tarafından müdahale edilmemesi örgütün varlık nedeninin sorgulanmasına yol açmıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki; KGAÖ'nün henüz sahada aktif hale geldiği bir operasyon olmamıştır. Fakat örgütün Rusya açısından önemi daha ziyade bölge ülkeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesi ve bölgedeki Rus askeri gücünün korunması veya takviye edilmesi açısından ele alınmaktadır. Diğer taraftan, Orta Asya'daki yönetimlerin "renkli devrimler"e ve bu devrimlere destek veren devletlere yönelik olumsuz tutumları Rusya açısından bir avantaj teşkil etmektedir. Bunun dışında Rusya açısından bir başka önemli nokta ise; Çin'in bu örgütte yer almamasıdır (Kamalov, 2011: 42). Çünkü Çin hem uluslararası alanda hem de bölgede Rusya'nın önemli rakiplerinden birisidir. Her ne kadar ŞİÖ, BM Güvenlik Konseyi ve pek çok ortak çıkar alanında Rus-Çin işbirliği söz konusu olsa da iki devlet arasındaki rekabet göz ardı edilemez. Rusya KGAÖ'yü de diğer bölgesel işbirliği örgütleri gibi Çin'i sınırlandırmak açısından bir araç olarak görmektedir.

Öte yandan, kurumsal açıdan KGAÖ'nün NATO ile benzerlikleri olduğu söylenebilir; ancak örgütün kolektif bir kimliğe sahip olmadığını belirtmek gerekir. Örneğin, NATO ve AB ortak kimlikleri olarak liberal ideolojiyi yansıtmaktadır. Yani bu iki örgüt sadece güvenlik açısından meselelere yaklaşmamakta aynı zamanda liberal değerler, insan hakları ve demokrasi bağlamında da durum değerlendirmesi yapmaktadır. Eğer bir örgütte bu tip bir ortak kimlik ya da değerler ekseninde bir dayanışma yoksa örgüt üyeleri açısından birbirlerine karşı sıfır toplamlı bir yaklaşımın benimsenmesine neden olacaktır. KGAÖ krizlere karşı verilecek tepkiler ve barış koruma güçleri açısından etkili ve gelişmiş bir yapıya sahip olsa dahi eğer üyeler ideolojik bir temelden yoksun iseler örgüt faaliyetlerine katılımında sorunlarla karşılaşılabilir. Bu noktada ifade etmek gerekir ki; KGAÖ kolektif güvenlik konusunda coğrafi olarak üç ayrı bölüme ayrılmıştır ve bu bölgelerde farklı çıkarlar söz konusudur. Bu bağlamda örneğin, Özbekistan'ın örgüt içerisindeki muhalefeti bilinmektedir. Diğer taraftan Ermenistan'ın Dağlık Karabağ konusunda destek beklentisi bulunmaktadır; ancak bunun karşılık bulma ihtimali yoktur. Kırgızistan'ın da yaşadığı krizlerde destek alamadığı hatırlanacaktır. Ayrıca Belarus'un KGAÖ'nün Orta Asya'daki faaliyetlerinden herhangi bir çıkarının olması beklenemez. Son olarak, Orta Asya ülkelerinin aralarında pek çok bölgesel anlaşmazlığın olduğu bilinmektedir (Nikitina, 2012: 50-51).

Orta Asya ülkelerinde etnik, dini ve ekonomik açıdan iç savaşların ortaya çıkma olasılığının olduğunu da hatırlatmakta fayda vardır. Zaten bu durum somut olarak 2010'da Kırgızistan'da yaşanan çatışmalarda görülmüştür ancak KGAÖ bu çatışmalara müdahale etmemiştir. Fakat daha sonra örgütün müdahale etmeme tutumunu değiştirdiğini söylemek mümkündür. Bu noktada, KGAÖ'nün bölgedeki otoriter yönetimlerin iktidarlarını sürdürebilmeleri ve söz konusu ülkelerdeki muhalefetin bastırılması açısından bir araç olarak kullanabileceğini not düşmek gerekir. Diğer taraftan KGAÖ bölgedeki yönetimleri de baskı altına alabilir. NATO'ya karşı bir pozisyonu benimseyen ve/veya onun bir alternatifi olduğu iddiasındaki örgütün askeri açıdan güçlendiği göz önüne alınırsa; hem bölgesel hem de küresel düzeyde silahlanmanın artmasına neden olacağı tespiti mantıklı bir çıkarım olacaktır. Ancak örgüt için NATO'nun (ABD'nin NATO'daki ağırlığına atfen) bir Rus versiyonu olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Çünkü üyeler arasındaki uyum istenilen düzeyde değildir. Karar alma sürecinin de bu bakımdan yavaş olacağı öngörüsü vardır. Bu nedenle ortak savunma alanında ciddi bir ilerlemenin sağlanması elzemdir. Ayrıca KGAÖ'nün bütçesi yeterli düzeyde değildir (Yesevi, 2013: 10).

Nikitina ise; KGAÖ'nün Batı karşıtı olduğu ve Avrasya'da bölge dışı aktörlere karşı sıfır toplamlı bir yaklaşımı benimsediği yönündeki değerlendirmeye katılmamaktadır. Çünkü ulusal sınırları aşan tehditlerin olduğu bir dönemde etkili bir bölgesel örgütün sözü edilen özellikleri benimsemesi mümkün değildir. Yani bu kapsamda KGAÖ, Batı ile işbirliği yapmak zorundadır. Ayrıca uluslararası tanınma ve meşruiyet açısından da bölgesel

örgütlerin işbirliği içerisinde bulunması son derece önemlidir (Nikitina, 2012: 44). ABD'ye/NATO'ya karşı düşmanlık algısının artmasında özellikle insan hakları, demokrasi ya da silahların yayılması gibi konuların önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Doğal olarak, bu durum Orta Asya'nın ve Avrasya'nın Rusya'ya yakınlaşmasında etkili olmaktadır. ABD açısından ikilem noktası, güçlü bir dış politikayı devam ettirmeye çalışırken; silahların kontrolü meselesi KGAÖ'yü canlandırabilecek bir etki doğurabilir. Ancak bu durumda geri çekilme de aynı sonucu doğurabilir. Yani bölgede güçlü bir alternatifin olmaması Rusya'nın doğal bir söz sahibi ve savunma unsuru rolü olduğu konusundaki kanaati güçlendirebilir (Weinstein, 2007: 178).

7. ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nin dağılmasından sonra SSCB coğrafyası ve yakın çevresinde bir güvenlik boşluğu ortaya çıkmıştır. Rusya öncülüğünde kurulan BDT ile bu sorun aşılmaya çalışılmış ancak istenilen sonuç elde edilememiştir (Yardımcıoğlu ve Koçarlan, 2012: 172). Daha sonra Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan arasında Şanghay Beşlisi'nin oluşturulması kararlaştırılmıştır (The Shanghai Cooperation Organisation, 2017). Yani sınır sorunları ve bölgede güvenliği sağlayabilmek hedefi doğrultusunda söz konusu güvenlik boşluğu 1996'da kurulan Şanghay Beşlisi ile giderilmek istenmiştir. Şangay Beşlisi Rusya ve Çin'in liderliğinde ortaya çıkmıştır. 1998 yılında ise Kazakistan'daki zirvede ekonomi alanında işbirliği yapılması üzerinde durulması örgüt açısından önemli bir gelişme olmuştur. Özbekistan'ın da Şanghay Beşlisi'ne katılmasından sonra 15 Temmuz 2001 tarihi itibarıyla örgüt artık, Şanghay İşbirliği Örgütü veya ŞİÖ adıyla anılmaya başlanmıştır. ŞİÖ'nün birisi Pekin'deki Sekreterlik ve diğeri Taşkent'teki Terörizme Karşı Bölgesel Yapı olmak üzere iki daimi organı vardır (Yardımcıoğlu ve Koçarlan, 2012: 165-166).

Başlangıçta örgüt üyelerinin ortaklaşa çabaları ile birlikte önemli kazanımlar edinilmiştir. Örneğin; Çin'in dört komşu ülkesi ile arasındaki sınır sorunlarının çözülmesi için yürütülen süreç bu açıdan dikkate değerdir. Ayrıca örgüt terörizm, ayrılıkçı ve radikal grupların faaliyetleriyle mücadele, bölgenin güvenlik ve istikrarının korunması, üyeler arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve genel olarak dünya çapında kalkınma ve barışın sürdürülmesine katkı sunmak gibi pek çok önemli alanda ciddi bir organizasyon olmuştur. ŞİÖ, öncelikle sınır güvenliği konusunda yaşanan sorunları aşmak amacı ile faaliyet göstermeye başlamış ancak daha sonra süreç içerisinde ekonomi, diplomasi ve kültürel alan gibi pek çok alandaki işbirlikleri ile faaliyet alanını genişletmiştir (Altundağ, 2016: 106). ŞİÖ'nün beş ana organı bulunmaktadır. Bunlar: Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Bakanlar Konferansı, Ulusal Koordinatörler Konseyi ile Sekreterya ve Bölgesel Anti-Terörizm Merkezi şeklinde sıralanabilir (Altundağ, 2016: 110). Diğer taraftan, ŞİÖ'nün üye sayısı ise; 2017 yılında Hindistan ve Pakistan'ın katılımıyla 8'e çıkmıştır. Örgütün gözlemci üyeleri; Afganistan, Belarus, İran ve Moğolistan'dır. Diyalog ortakları da Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya, Nepal, Türkiye ve Sri Lanka'dır (The Shanghai Cooperation Organisation, 2017). Şangay İşbirliği Örgütü Liderler Zirveleri'nin sonunda imzalanan anlaşma metinlerinde üzerinde durulan ve üyelerin mücadele açısından dayanışması gerektiği dile getirilen sorunlar ise; terörizm, radikal ve ayrılıkçı grupların faaliyetleri olarak ifade edilmiştir. Burada dile getirilen sorunların sahadaki karşılıkları Orta Asya'daki İslami akımlar ile Doğu Türkistan ve Çeçenistan meselesidir (Altundağ, 2016: 108-109).

2004 Ocak ayı itibarıyla terörizm, ayrılıkçı hareketler ile radikal gruplarla mücadele etmek ve bu doğrultuda üyeler arasında koordinasyonu sağlamak hedefi doğrultusunda kurulan Bölgesel Anti-Terörizm Merkezi de faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu birimden elde edilecek katkı ile birlikte "terörle mücadele" konusunda bölgeye müdahalede bulunmak isteyen ABD gibi bölge dışı güçlerin etkinlik kurmasına engel olmak

istenmektedir. Diğer taraftan Rusya'nın Orta Asya bölgesine dair amaç ve beklentileri ise şu şekildedir: Enerji konusunda ve bölge pazarı açısından bölgenin kontrolünü sağlayabilmek, bölgede yaşayan Rus azınlığın çıkarlarının korunması, uyuşturucu ticareti ve silah kaçakçılığı gibi istikrar bozucu etkileri olan faaliyetlerin engellenmeye çalışılması amaçlanmaktadır (Altundağ, 2016: 112-113). Bu faaliyetlerin dışında ŞİÖ, Rusya ve Çin açısından çok kutuplu dünya hedefi bağlamında da önemli bir araçtır. Çünkü siyasi ve askeri açıdan önemli bir güç olsa da ekonomik açıdan henüz SSCB düzeyinde bir etkinliği olmayan Rusya ve ekonomik açıdan dünyada önemli güçlerden birisi olarak kabul edilen Çin'in ŞİÖ çatısı altındaki ortaklıkları iki ülkenin çok kutuplu dünya vizyonuna ulaşma imkânlarını artırmaktadır (Altundağ, 2016: 115).

Rusya, ŞİÖ'yü güvenlik politikası açısından önemli bir unsur olarak değerlendirmektedir. Çünkü Rusya, terörizmin yayılması, aşırılıkçı hareketler, organize suçlar ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi sorunların Orta Asya'dan Rusya'ya doğrudan etki edebilecek kapasiteye sahip olduklarını düşünmektedir. Bu da bölgedeki varlığı açısından ŞİÖ'yü gündeme getirmektedir. Diğer taraftan bir başka mesele de Rusya'nın Orta Asya'daki mevcut rejimlerin kendi çıkarları açısından desteklediği bilinmektedir. Bu noktada ŞİÖ'nün bölge güvenliği ile ilgili olarak askeri olmayan çözüm yöntemlerine de odaklandığını belirtmek gerekir. Ayrıca terörizm, aşırılıkçı hareketler ve ayrılıkçı hareketler ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi meselelerde ŞİÖ'nün bölge güvenliği açısından önemi yadsınamaz. Buna karşın Rusya'nın yine de örgüt için ekonomik hedefleri de bulunmaktadır. Örneğin; Putin'in 2006'daki zirvede bir enerji kurumu önerisi bu kapsamda ifade edilebilir. Ancak Rusya'nın ekonomik işbirliği konusunda örgüt içerisinde sınırlı alanlarla ilgilendiği söylenebilir. Çoğunlukla altyapı projelerine odaklanılmaktadır ve gümrük konusunda işbirliği çabalarına da engel olunmak istenmektedir. Rusya, ekonomi alanında ŞİÖ yerine Çin'in yer almadığı Avrasya Ekonomi Birliği'ne odaklanmaktadır. Bunun nedeni ise Rusya'nın Çin'in üstün ekonomik kapasitesinin gölgesinde kalmama endişesinden kaynaklanmaktadır. Rusya açısından ŞİÖ ayrıca devletlerin egemenliklerine müdahale edilmemesi, çok kutupluluk, Çin ile diplomatik bağların güçlendirilmesi gibi konular açısından da önem taşımaktadır. Bu noktada ŞİÖ'nün BRIC(S) grubunun oluşmasına ortam hazırlaması ve alternatif bir uluslararası ilişkiler vizyonunu göstermesi bağlamında da bir fark yarattığını belirtmek gerekir (Aris, 2010: 4).

Rusya için ŞİÖ'nün bir başka önemli özelliği, uluslararası alandaki konumunu güçlendirmesi bakımından örgütün önemli bir araç işlevi görme potansiyelidir. Bölgesel düzeyde bakılacak olursa, örgüt, Rusya'nın Batı'ya karşı alternatif bir güç olmasına katkı sunacaktır/sunmaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki; hem Rus hem de Batılı uzmanlarca dile getirilen görüşe göre; ŞİÖ, NATO'nun bir alternatifi olabilir. Ayrıca Batı ile sorunları bulunan İran'ın ŞİÖ'deki gözlemci üye konumu, yine Batı ile ilişkileri son derece sorunlu olan Belarus'un ŞİÖ'de diyalog ortağı olması gibi durumlar Batı tarafından endişe kaynağı olarak algılanmaktadır (Kamalov, 2011: 40). Bunun dışında, ŞİÖ üyelerinin liderleri, ABD ve AB'nin demokrasi teşviki kapsamındaki hamlelerine karşı direnç göstermektedirler. Rusya özelindeki durumu ifade edecek olursak; Rusya, demokratikleşme fikrine karşı değildir ancak onların önerisi "egemen/bağımsız demokrasi"dir (sovereign democracy). Ayrıca Rusya bazen Amerikan ya da Batı Avrupa gelenekleriyle uyuşmayan ulusal geleneklerinin korunması konusunda ısrarcı bir tutum içerisinde. Rusya, Avrasya'daki ülkelerde demokratik kurumların aşamalı olarak gelişmesi gerektiği düşüncesindedir. Aslında ABD ve AB'nin "demokrasi teşviki" konusundaki baskıları kendileri için bir tehlike arz etmektedir. Bu politikaya maruz kalan ülkeler yeni ittifaklara yönelmektedir. Bu durumda aşamalı olarak demokrasiye geçiş fikri ve Rusya söz konusu ülkelere daha cazip gelecektir. Bu açıdan Batılı siyaset bilimciler, ŞİÖ'yü bir NATO karşıtı örgüt olarak nitelendirmektedirler (Zakurtseva, 2013: 99).

Ayrıca ŞİÖ'nün, Afganistan, Keşmir ve Kore gibi kriz bölgelerinin çevresinde; Fergana Vadisi ve Doğu Türkistan gibi iç sorunların yaşandığı bölgelerin ise örgüt üyelerinin sınırları içerisinde olması ve İran'ın uluslararası alandaki durumu ile Pakistan ve Hindistan arasındaki sorunlar da göz önüne alındığında oldukça zor bir coğrafyada faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır (Altundağ, 2016: 120). Ancak, ŞİÖ'nün yeterince etkin olamadığı konusunda görüşler de dile getirilmektedir. Üyelerin bölgeye dair amaçları ve örgüt hakkındaki fikirleri açısından farklılıkları bulunması ŞİÖ'nün söz konusu etkinlik sorununun başlıca sebebidir. Özellikle Rusya'nın ve Çin'in bölgede ABD'nin etkinliğini engellemek dışında örgüte dair bakış açılarındaki farklılık göz önüne alındığında ŞİÖ'nün sınırlılıkları ortaya çıkmaktadır. Çin, örgütü önemli bir pazar olarak nitelendirmekte ve askeri alan yerine ekonomi alanına odaklanmaktadır. Bu doğrultuda Çin, örgüt aracılığıyla Orta Asya devletleriyle ekonomik açıdan ilişkilerini geliştirmeyi istemektedir. Buna karşın Rusya ise, ekonomi alanında bölgedeki bütünleşme ve işbirliği hedeflerini Çin'i dışarıda bırakan Avrasya Ekonomik Birliği ile gerçekleştirme çabasıdadır. Bu nedenle Rusya'nın örgüte bakış açısı daha çok askeri konulara odaklanmaktadır (Kamalov, 2011: 40).

8. SONUÇ

Rusya, SSCB sonrasında bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu yüzden “siyasal ve ekonomik reformlar” yapılmış ve uluslararası sisteme hem iç yapısı itibarıyla hem de dış politika vizyonu itibarıyla adapte olmaya çalışılmıştır. Yeltsin döneminde iç ve dış politika Batıcılık ekseninde yürütülmüştür. Putin döneminde ise genel olarak Avrasyacı bir çizgi takip edilmiştir. Dış politika özelinde durum ele alınacak olursa; Yeltsin döneminde Rusya prestijini yitirmiş, hem iç politika hem de dış politika açısından zayıf bir devlet görüntüsü çizmiştir. Bu dönem genel anlamda geçiş süreci olarak nitelendirilmektedir. Putin döneminde ise, devletin inşa süreci tamamlanmış ve dış politikada çok daha etkili olan, ekonomik açıdan güçlenmiş bir Rusya ortaya çıkmıştır.

Yeltsin döneminde Rusya'nın özellikle iç politikada yaşadığı sorunlar, toplumsal sorunlar ve devletin yeni sisteme adapte edilmesi nedeniyle dış politikada pasif bir görünüme sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu dönemde BDT ve Şangay Beşlisi aracılığıyla en azından bölgesel düzeyde güvenlik sorunlarının çözümüne yönelik önemli bir hamle yapılmış; ayrıca Rusya yakın çevresi ile ekonomik ve siyasal ilişkilerini tekrar dengeye oturtmaya çalışmıştır. Öte yandan Putin'in iktidara gelmesinin ardından 2000 yılından günümüze dek Rusya askeri ve ekonomik açıdan güçlenmiş, prestijini artırmış ve hem bölgesel düzeyde hem de küresel düzeyde etkili bir aktör olmuştur. Putin Rusya'sı Yeltsin'den miras alınan BDT ve Şangay Beşlisi/ŞİÖ'ye AEİÖ ve KGAÖ'yü de ekleyerek bölgesel işbirliği örgütleri aracılığıyla bölgede ve uluslararası politikada etkili olmaya çalışmaktadır. Ayrıca BMGK'daki veto yetkisi de Yeltsin dönemine göre çok daha işlevsel olarak kullanılmaktadır. BM ve sözü edilen bölgesel işbirliği örgütleri Rusya'nın yürüttüğü politikalarda meşruiyet sorunsalını aşabilmesi açısından da önem arz etmektedir.

Bu noktada, Rus dış politikasının üç ana amacı olduğu söylenebilir. Birincisi askeri ve ekonomik gücünü artırmak, ikincisi bölgesel düzeyde etkili bir güç olabilmek, üçüncüsü küresel düzeyde etkili olarak tekrar süper güç statüsüne kavuşabilmektir. Fakat bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için Rusya'nın yakın çevresindeki eski SSCB cumhuriyetleri üzerinde nüfuz sahibi olabilmesi, Çin'in bölgedeki ve uluslararası alandaki etkisini sınırlayabilmesi ve/veya dengeleyebilmesi, ABD ile Batı Avrupa ülkelerinin Yakın Çevre'deki etki alanlarını sınırlayabilmesi ve bu bölgede hegemonyanın kurulması gerekmektedir. Bu yüzden BDT, ŞİÖ ve KGAÖ gerek güvenlik bağlamında gerekse dış politika bağlamında önemli araçlar olabilir. Ekonomi alanında ise enerji sektöründeki baskın rolün sürdürülmesi ve AEİÖ aracılığıyla Avrasya'da etkin bir ekonomik birliğin oluşturulması

önem arz etmektedir. Rusya'nın yeniden yapılanma sürecini tamamladığı ve ekonomik anlamda belirli bir olgunluğa/yeterliliğe ulaştığı söylenebilir. Ayrıca hem askeri-güvenlik alanında hem de dış politika alanında 2008 Gürcistan, 2014 Kırım ve 2015 Suriye müdahaleleri ile önemli kazanımların elde edildiği görülmüştür. Ancak özellikle Kırım meselesinden kaynaklanan yaptırımlar bağlamında ve önceki dönemlere göre petrol fiyatlarında yaşanan düşüş bağlamında Rus ekonomisinin olumsuz etkilendiği ve bunun da Rusya'nın genel anlamda gücüne etkisi olduğunu belirtmek gerekir. Fakat Rusya-AB arasındaki karşılıklı bağımlılık, Brexit ve Atlantik'in iki yakası arasında yaşanan sorunlar göz önüne alındığında, Rusya'nın bölgesel düzeyde ve uluslararası alanda etkin aktör rolünü sürdüreceği tespitini yapmak mümkündür.

KAYNAKÇA

- Altundağ, Z. (2016). Geçmişten Günümüze Şanghay İşbirliği Örgütü. *Avrasya Etüdlere*, 49(1), 99-124.
- Aris, S. (2010). Russia's Approach to Multilateral Cooperation in the Post-Soviet Space: CSTO, EurAsEC and SCO, Russia and Regional Organizations, *Russian Analytical Digest*, No: 76, 2-5. Erişim 25.08.2018
<https://www.research-collection.ethz.ch/bitstream/handle/20.500.11850/23237/eth-1620-01.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Başlar, K. (2001). The Commonwealth of Independent States: Decayed Within a Decade, *The Turkish Yearbook of International Relations*, 32, 91-125.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 69-85.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, *Stratejik Araştırmalar*, 8(14), 30-52.
- Birdişi F. (2014). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü, *Güvenlik Stratejileri*, 10(20), 229-256.
- Booth, K. (2012). *Dünya Güvenliği Kuramı*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Bullmore, A., Griffin, A., Hewitt, S., Ogier, T-P., Mendoza, W. S., Stryder, T., Townson, J. ve Buzan, B. (2008). Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi, *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 107-123.
- Cameron, F. ve Domanski, J. M. (2005). Russian Foreign Policy With Special Reference to Its Western Neighbours, *European Policy Center (EPC)*, (7), 1-22.
- Derman, G. S. (2016). Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları, *Gazi Akademik Bakış*, 10(19), 283-295.
- Erol, S. ve Amirbek A., (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Dış Politikasında Yakın Çevre ve Orta Asya, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 14(1), 155-178.
- Frost, A. (2009). The Collective Security Treaty Organization, the Shanghai Cooperation Organization, and Russia's Strategic Goals in Central Asia, *The China and Euroasia Forum Quarterly*, 7(3), 83-102.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler*, (Çev. K. Somer), 1. Baskı, İstanbul: Onur Yayınları.
- Haas, M. (2005). Putin's External and Internal Security Policy, *Conflict Studies Research Center*, 5(5), 1-14.

- Hüseynov, F. (2003). Bağımsız Devletler Topluluğu'nun Oluşumunun Hukuki Boyutları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(4), 387-401.
- Jackson, N. J. (2003). *Russian Foreign Policy and the CIS Theories Debates and Actions*, London, New York: Routledge.
- Kamalov, İ. (2011). Türk Cumhuriyetleri'nin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Rusya'nın Orta Asya Politikaları-Rapor, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi*, (2), 1-71. Erişim 15.06.2018, http://www.ayu.edu.tr/static/kitaplar/rusya_ortaasya_raporu.pdf
- Keskin, M. (2015). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Rus Dış Politikası: Ukrayna Müdahalesi, *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(2), 45-62.
- Kofman, M., Migacheva, K., Nichiporuk, B., Radin, A., Tkacheva, O. ve Oberholtzer, J., (2017). *Lessons From Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*. California: RAND.
- Kuchins, A. C. ve Zevelev, I. A., (2012). Russian Foreign Policy: Continuity in Change, *The Washington Quarterly*, 35(1), 147-161.
- Mammadov, H. (2014). Rus Dış Politikasında Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini-Rapor, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi*, C/S. (16), 1-90. Erişim 21.06.2018, http://www.ayu.edu.tr/yayinlar/rus_dis_politika_rapor.pdf
- Mansurov, T. Z. (2016). Russia's Policy in Syria: Characteristics, Conflicts and Mechanisms of Conflict Resolution, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-TOJDAC*, (Special Edition), 2245-2250.
- Menon, R. ve Rumer, E., (2015). *Conflict in Ukraine The Unwinding of the Post-Cold War Order*, Massachusetts: MIT Press.
- Nikitina, Y. (2012). The Collective Security Treaty Organization Through the Looking Glass, *Problems of Post-Communism*, 59(3), 41-52.
- Oğuz, C. (2001). Büyük Satranç Tahtası ve Rusya'da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, 6(4), 107-120.
- Oldberg, I. K. (2010). Russia's Great Power Strategy under Putin and Medvedev, *Swedish Institute of International Affairs, Occasional UI Papers*, No: 1, 1-23.
- Oliker, O., Crane, K., Schwartz, L. H. ve Yusupov, C. (2009). *Russian Foreign Policy Sources and Implications*, Pennsylvania: RAND.
- Plekhanov, S. The Evolution of Russian Foreign Policy, Erişim 23.07.2018 <http://www.yorku.ca/splekhan/docs/4280-5280/Evolution%20of%20Russian%20Foreign%20Policy.pdf>
- Póti, L. (2008). Evolving Russian Foreign and Security Policy: Interpreting the Putin-doctrine, *Acta Slavica Iaponica*, Cilt 25, 29-42.
- Putin, V. (2007). Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy, Erişim 08.07.2018, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>
- Semerikov, V. (2013). KGAÖ'nün Kolektif Güvenlik Sistemi, (Çev: A. İsina), Erişim 13.08.2018 http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/26764/kgaonun_kolektif_guvenlik_sistemi
- Somuncuoğlu, A. (2011). Rusya'nın Orta Asya Güvenlik Politikası: İç Güvenlik Krizlerinde

Müdahale, 21. Yüzyıl, (26), 29-36.

Stepanova, E. (2016). Russia's Policy on Syria after the Start of Military Engagement, *PONARS Eurasia Policy Memo*, (421), 1-7.

Sucu, A. E. (2017). The Importance of Russian Military Presence in Central Asia for Russia's Regional Security, *Akademik Hassasiyetler*, 4(8), 125-138.

Tellal, E. (2010). Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(3), 189-236.

The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, Foreign Policy Concept of the Russian Federation (30.11.2016). Erişim 28.08.2018,

http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/2542248

The Shanghai Cooperation Organisation (2017). Erişim 25.08.2018, http://eng.sectsco.org/about_sco/

Timofeev, I. Kortunov A. ve Utkin S. (Ed.), (2017). Theses on Russia's Foreign Policy and Global Positioning (2017–2024), *Russian International Affairs Council Center For Strategic Research*, 4-34.

Ünal, G. (2016). *Putin Dönemi Rus Dış Politikasında Batı'ya Karşı "Yumuşak Dengeleme" Araştırmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Weinstein, A. (2007). Russian Phoenix: The Collective Security Treaty Organization, *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, 8, 167-180.

Willerton, J. P. ve Cockerham, G. (2003). *Russia, the CIS and Eurasian*

Interconnections, Sperling, J., Kay, S. ve Papacosma, S. V. (Ed), *Limiting Institutions? The challenge of Eurasian Security Governance* içinde (185-207), Manchester, New York: Manchester University Press.

Yardımcıoğlu, M. ve Koçarlan H. (2012). Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İşbirliği Örgütü, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 163-174.

Yesevi, Ç. G., (2013). Orta Asya'da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Örneği, *Küresel Eğilimler Serisi Çalışma Kağıdı*, (4), 1-12.

Zakurtseva, T. (2013). The Current Foreign Policy of Russia, *Social Research Center*, 87-112. Erişim 18.07.2018,

http://src-home.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no16_1_ses/05_zakurtseva.pdf